

ČÁLLINRÁVVAGAT

Gulaskuddanveršuvdna

Geassemánu 2015

Bargojoavku

GASKAMEARKKAT	6
1.1 Rihkku	6
Rihkku sirre cealkagiid	6
Rihkku sirre cealkaga ladđasiid	7
Rihkku geavahuvvo gohččumis, čurvemis ja njuolgg ovdanbuktimis	8
Rihkku geavahuvvo loguid oktavuodas	8
Goas eat ane rihku.....	8
1.2 Čuokkis	9
Muitalancealkaga loahpas.....	9
Áigedárkkuheamis	10
Ortnetloguin (ortnetadjektiivvain)	10
Eará oktavuodain	10
Goas eat ane čuoggá.....	11
1.3 Golbma čuoggá	11
1.4 Beallečuokkis	12
Cealkagiid gaskkas	12
Logahallamis.....	12
Sátnegirjjiin.....	12
1.5 Gažaldatmearka	13
Njuolggogažaldaga loahpas	13
Retoralaš gažaldagain	13
Eará mearkkaid oktavuodas	13
1.6 Čuorvvasmearka	14
Čurvemiin	14
Retoralaš gažaldagain	15
Reivve álggus.....	15
1.7 Duppálčuokkis	15
Sitáhta ovddabealde	15
Oanádusaid ja loguid oktavuodas	16
Čilgehusaid ja ovdamearkkaid ovddabealde.....	16
Duppálčuokkis eará oktavuodain	16
1.8 Aisttonmearkkat	17
Sitáhtain	17
Namain.....	17
Eará oktavuodain	18
1.9 Guallossáhcui	18
Reduplikatiiva sániin	19
Olbmonamain ja fuolkevuodanamahusain	19
1.10 Jurddasáhcui	20
Gaskkaid almmuheamis	20
Cealkaga botkemis	21

Aisttonmearkkaid sajis.....	21
Ruđa dárkkuheamis.....	22
Falástallanbohtosiin	22
Listemis.....	22
1.11 Finjusáhu	22
'dahje'-mearkkašumis.....	22
'juohke'-mearkkašumis.....	23
Áigedárkkuheamis	23
Sálbma- ja lávllalinjáid sirremis	23
Cuovkamearkan	23
1.12 Ruođut	24
Roahkkeruođut	25
2 Eará mearkkat	26
2.1 Apostrofa	26
2.2 Akseantamearka	27
2.3 Gravismearka	27
2.4 Juolgenohtamearka	27
2.5 Paragráfa	28
2.6 Proseantamearka	28
2.7 Mearkkaid gaska	28
Mihtuid, deattuid ja sullasaččaid mearkkat.....	28
3. RIEKTAČÁLLINRÁVVAGAT	29
3.1 Vierissánit ja loatnasánit	29
Vierissániid heiveheapmi	29
Vierissániid sojaheapmi	30
Eará gielaid olbmonamaid sojaheapmi	31
3.2 Sátnejuohkin.....	34
Konsonántaguovddáža juohkin	34
Vokálaid juohkin	35
3.3 Stuora álgobustávat ja unna álgobustávat	35
Stuora álgobustávva	36
Unna álgobustávva.....	38
3.4 Logut.....	39
Nummarat vai bustávat?	39
Bustávaiguin čállojuvvon logut: oktan vai moaddin sátnin?.....	41
Stuora logut ja desimálalogut.....	41
Beaivádeapmi.....	42
Numerálalaš beaivádeamis.....	43
Movt loguid sojahit.....	43
3.5 Goallossánit	44
Goallossáni ja sátnegihpu erohus	44

Goallossániid čállin.....	45
Goallossáhcui goallossáni osiid gaskkas.....	46
Guoros gaska goallossázu buohta	47
Laktapartihkkalat	48
4 Oanádusat	50
Iniálaoanádusat ja akronymat	52
Iniálaoanádusaid ja akronymaid sojaheapmi	53
Eará gielaid iniálaoanádusat	53
4.1 DÁVJÁ GEAVAHUVVON OANÁDUSAT	53
Girjjálašvuohta.....	59

OVDASÁTNI

Čállingiella lea sohppojuvvon giella máŋgga mearkkašumis. Čállinvuohki lea soahpamuš mo giella jietnadagat galget čállojuvvot. Davvisámegiella dálá čállinvuohki sohppojuvvui Norgga, Suoma ja Ruota beale davvisámegiella oktasaš čállinvuohkin 1978:s. Čállinvuogi čuovvun lea álki dan dáfus go dan lea sámii alimus oktasaš giellaorgána, Sámi giellalávdegoddi, mearridan. Eará čállingiella norpmat eai leat álo vuodđuduvvon seammalágan mearrádusaide, baicce norpmat leat hápmasuvvan ja buorimuddui dohkkehuvvon dađe mielde go sámegiella lea ožžon nannoset saji čállingiellan, erenoamážit oahppogirjegiellan, čáppagirjjálašvuodagiellan ja mediagiellan. Guhkit áiggi geavahus sajáiduhtá dihto málliid mat áiggi mielde doaibmagohtet norbman. Čállingiella systemáhtalaš normeren duddjo gielladutkamii vuodđuduvvon giellaoahpaid ala.

Geahpidan dihte čállinbarggu lea maiddáid dárbbu čállinrávvagiidda, ja daid maid sáhtá jurddašit moatteláganin. Čállimis sáhtá dárbbasit rávvagiid mo formálalaččat hábmet čállosa, ovdamearkka dihte goas geavahit stuorabustáva, mo geavahit čuorvvasmearkka, gokko bidjat rihku, mo čállit oanádusaid ja mo merket daid sojahusa. Čállinrávvagat sáhtášedje maid leat dakkárat mat mitalit ovdamearkka dihte makkár synonymaid sáhtá geavahit ja mo sáhtá cealkkaráhkadusaiguin varieret teavstta. Sáhtášii maid leat sáhka das ahte mo vealtat vierisgiella váikkuhusain go čállá. Dákkár áššiid rávven lea oassi das mii gohčoduvvo gielladikšumin. Dán čállinrávvagirjii leat guovddášis formálalaš rávvagat iige gielladikšun.

Čállinrávvagirji ii leat giellaoahppagirji. Danin čállinrávvagirjái eai leat sátneluohkát ja daid sojahanminstarat váldojuvvon mielde. Dan sadjái go geardduhit giellaoahpaid sojahanminstariid, de sáhtá čállit dárbbu mielde gávdnat sojahanminstariid giellaoahppogirjjiin. Čállingiella sojahanhámiid norbman sáhtá atnit daid sojahanhámiid mat Konrad Nielsena giellaoahppogirjii rájes leat geavahuvvon sániid sojahanminsttarin (dálá čállinvuohkái heivehuvvon). Nu sáhtá čállingiella norbman atnit dakkár sojahanhámiid mat eai leat oaniduvvon (merkejuvvon ruođuid sisa dálá giellaoahppogirjjiin, ovdamearkka dihte Nickel ja Sammallahti 2011). Go giellaoahpaid sojahanhámiin leat suopmanvariánttat, de berre čállit válljet sojahanhámiid maid dasto geavaha miehtá čállosa.

Sámegiella čállingiella nannema várás dárbbasuvvojit rávvagat mo čállinmearkkaid geavahit, mo vierissániid ja namaid heivehit sámegilli, mo juohkit sániid, goas geavahit stuora ja unna álgobustáva, mo čállit ja sojahit loguid, mo geavahit oanádusaid ja mo ja goas čállit goallossániid. Dáid rávvagiid čuovvun duddjo oktasaš málle normerejuvvon čállingiella geavaheapmái, mii lea sihke ávkálaš ja dárbbaslaš erenoamážit oahppogirjeteavsttain. Go olmmoš beassá hájjanit lohkat ja čállit teavsttaid mat leat hábmejuvvon oktasaš norpmaid mielde, de lea maid buoret doaivva ahte čállingiella bissa ja ovdána oktasaš gulahallanvuohkin.

GASKAMEARKKAT

1.1 Rihkku ,

Rihkku sirre cealkagiid

Rihkku biddjo dievaslaš váldocealkagiid gaskii.

*Elle bođii mánáinis jo juovlamánus, ja earát fas gárte vuordit gitta guovvamánnui.
Máhtte čálii teavstta, Elle fas heivehii dan nuhtti.
Máhtte márfu, Elle bassá, ja Biera čorge ovdal go mii vuolgit.
Muhtumat lohket, earát čállet.
Mun liikon čuoigat, ja Máret fas liiko viehkat.
Sii muitaledje maid doppe ledje gullan, muhto Ánde gal ii orron jáhkkimin dasa.*

Oalgecealkaga álggahanrihkku (molssaektosaš)

Rihkku sáhtta biddjot oalgecealkaga ovddabeallái.

*Buohkat ain čohkkájedje mielleravddas ja vuorddašedje, **vaikke leige jo arvigoahtán.***

dahje

*Buohkat ain čohkkájedje mielleravddas ja vuorddašedje **vaikke leige jo arvigoahtán.***

*Guovssu lei juo vudjon, **go mii gearggaimet goadi dahkamis.***

dahje

*Guovssu lei juo vudjon **go mii gearggaimet goadi dahkamis.***

*Mii lávet herskkostallat juohke háve, **go áhčči boahtá barggus.***

dahje

*Mii lávet herskkostallat juohke háve **go áhčči boahtá barggus.***

Guvssi lea duddjon Márjá, geas lea duodjeahppu, ja gii lea orron lullin juo mánga jagi.

dahje

Guvssi lea duddjon Márjá geas lea duodjeoahppu ja gii lea orron ullin juo mánga jagi.

Oalgecealkaga loahpahanrihkku (bákkolaš)

Rihkku galgá biddjot oalgecealkaga maŋŋái.

Ahte nu galggai geavvat, dan ii lean gal oktage árvidan.

Go áhčči boahdá, de mii herskkostallat.

Jos mii dalle eat livčče vuolgán ruoktot, de gal leimmet gártat vuordit mánga beaivvi.

Vaikke ledjege váiban, de dat dattetge ain jotke.

Rihkku sirre cealkaga laddasiid

Rihkku sirre cealkaga apposišuvnnaid ja aiddostahttimiid.

Iŋgá, ovddit jagiid gilvvuid vuoti, bodii dán háve goalmmádin.

Máret, son lea oalle gávvil.

Mu nuoramus bárdni, Máhte, lea doavttir.

Odne lea gaskavahkku, suoidnemánu 8. beaivi.

Okta ii boade, Ánne boadnji.

Olu olbmot, erenoamážit sápmelaččat, dorjot evttohusa.

Son dat gal lea vuogas olmmoš, Máreha ođđa irgi.

Vuolgu fal muhtun dálloi, ovdamearkka dihte Ánte dálloi.

Ánne, gii lea hui váibmil borramuššii, lea buidon.

Sánit sáhttet šaddat nu ovttaláganat ahte dábálaš olbmot, geat ieža eai leat tearbmabarggus leamaš, eai šat ipmir sániid.

Apposišuvnnaid ja aiddostahttimiid oktavuodas sáhtta rihku sajis atnit muhtomin ruođuid.

Juvvá (gean gástanamma lea Johan Olsen) lea Jáhkovuonas eret.

Rihkku sirre buohtalas osiid (go ii geavahuvvo konjunkšuvdna).

Ánte Hætta, Suomaluodda 1, 9730 Kárášjohka

boares, ruston biila

mađi álbmát, dađi buoret

Oastte láibbi, mielkki, vuostta ja márffiid.

*Sámi searvvi ovdaolmmoš, Sámi allaskuvlla vuosttašamanueansa Ánte Hætta
Son goarui gápmagiid, bittuid ja beaskka.*

muhto-konjunkšuvnna ovddabeallái biddjo rihkku.

*Olgoriikkas ii oahpa dušše giela, muhto ollu eanetge.
Son lea viššal, muhto hillján.*

Rihkku geavahuvvo gohččumis, čurvemis ja njuolggo ovdanbuktimis

Áhkku, boađe!

Hei surgat, lea divrras!

Lagat, Máret, gáfeseahka!

”Lea ártet”, jurddašii Ánte, ”go nie gillejit láhttet.”

”Viellja lea hilbat”, váidalii Elle.

Vuoi, vuoi, man hejot duinna geavai!

Rihkku geavahuvvo loguid oktavuođas

4,3 m

19,2 sek

Joh 1,28 (Johannes evangelium, 1. kapihtal, 28. vearsa)

Fuomáš: Eat ane guoros gaskka desimálarihku maŋábealde (10,50 kr) eat ge biibbalčujuhusain (Joh 3,16).

Goas eat ane rihku

Cealkagiid gaskkas main lea oktasaš cealkkaoassi

Elle finai vuos buvddas ja de manai ruoktot. (Oktasaš subjeakta)

Johan áiggui váldit eksámena ja mun maid. (Oktasaš verbála ja objeakta)

Máhtte manai oarjjabeallái ja Biera nuorttabeallái. (Oktasaš verbála)

Oanehis cealkagiin

Dat vulggii go mun bohten.

Soai gáttiiga ahte busse lei jo mannan gávpogii.

Guovtti konjunkšuvnna gaskkas

*Ledjen vuolgán, **muhto go** biekkastii, de jorggihin.*

*Son logai **ahte jus** dál it doama, de bázát.*

Cealkkavástagiid oktavuodas

*Máhtte logai **ikte juo** nohkan mielkki.*

*Son logai **iežas bargan** buot.*

Gažaldatmearkka ja čuorvvasmearkka magis

”Manne lea máilbmi jorbbas?” jearai mánná.

”Vuo! daid čáppa lábbáid!” čurvii áhkku.

Beaiváдемиid oktavuodas

Buolbmágis juovlamánu 3. beaivvi 1995

Muhtomin leat ruođut ja rihkku oktanaga, namalassii dalle go cealkka goitge livččii gáibidan rihku almmá ruođuid haga nai.

Eahkes go vuoddját (dii. 19.00:s), de fertejit buohkat leat gergosat.

Mii vuoddját eahkes (dii. 19:00:s), bođeš dal gii boahtá.

1.2 Čuokkis

Muitalancealkaga loahpas

Elle vázzá olgun.

Fuomáš ahte mitalancealkaga lohppii čállojuvvo čuokkis maiddá dalle go cealkaga loahpas lea ovdamearkka dihte neahttačujuhus dahje oanádus masa ii muđui gula čuokkis.

Lassidieduid gávdná Oulu universitehta Giellagas-instituhta neahttasiiddus man čujuhus lea <http://www oulu.fi/giellagas>.

Sekundda oanádus lea sek.

Áigedárkkuheamis

Áigedárkkuheamis atnit čuoggá diimmuid ja minuhtaid gaskkas, ja minuhtaid ja sekunddaid gaskkas.

Skuvla álgá dii. 08.30. (dahje 8.30)

Son ádjánii 2.08.03. (2 diimmu, 8 minuhta ja 3 sekundda)

Fuomáš: Go áiggis leat mielde sihke diimmut, minuhtat, sekunddat ja vaikko vel logádassekunddat nai mat leat vuollel logi, de čállit nolla maid minuhta-, sekunda- ja logádassekundalohkui.

Fuomáš: logádassekundaosiid ovddabealde ii leat čuokkis, muhto rihkku.

3.08,3 (golbma minuhta, gávccii sekundda ja golbma logádassekundda)

Ortnetloguin (ortnetadjektiivvain)

Ortnetloguid (ortnetadjektiivvaid) merket nu, ahte čállit logu maŋŋái čuoggá. Ortnetloguid (ortnetadjektiivvaid) maŋábeallái bidjat ovttá guoros gaskka.

Ášši lea čilgejuvvon 57. siiddus.

Odne lea ođđajagemánu 27. beaivi.

Ovllá-Mikku válljejuvvui 12. sáttaoimmožin

Fuomáš: go ortnetlogut (ortnetadjektiivvat) merkejuvvojit romalaš loguiguin, de daid maŋŋái eat čále čuoggá.

Gonagas Erik XIV

kapihttalat III ja IV

Poava emeritus Benedikt XVI lei katolalaš girku 265. poava.

Eará oktavuodain

Go girjji namas leat guokte oasi, de osiid gaskii sáhhtá bidjat čuoggá dahje jurddasázu.

Giella vákkis vággái. Gáivuona dialeavtta suokkardallan
Giella vákkis vággái – Gáivuona dialeavtta suokkardallan

Goas eat ane čuoggá

Čuoggá ii galgga bidjat girjiid ja kapihttaliid namaid, bajil- ja vuolláičállagiid, čujuhusaid ja dakkáriid maŋábeallái, go teakstaoasit muđui leat sirrejuvvon teavsttas.

Muitalus sámiid birra

Eat bija liigečuoggá go cealkaga loahpas lea oanádus mas lea čuokkis.

Mánát ožžot spáppastallat, olgun viehkat ja nu ain.

1.3 Golbma čuoggá ...

Golbma čuoggá merkejit ahte sátni, cealkka dahje dajaldat ii leat loahpahuvvon. Golmma čuoggá gaskkaide eat bija guoros gaskka.

Jus sátni botkejuvvo, de golbma čuoggá čállit njuolga maŋimuš bustáva maŋŋái.

Diet jal... ii ipmir ii maidege.
Bear...!
Gii die lea jal...?

Jus cealkka botkejuvvo, de bidjat gaskka sáni ja čuoggáid gaskii, muhto golmma čuoggá maŋŋá eat bija cealkaga loahpahančuoggá..

Ánte dat lei gal, muhto ...
Boađát go, vai ...?
Guobbal eret, fasttaha ...!

Go golmma čuoggá maŋábealde lea sátni dahje cealkka, de galgá guoddit ovtta guoros gaskka ovdal sáni dahje cealkaga.

Son šuohkihii ... Dasto vástidii: Áiggun!

Jus golmma čuoggáin merke ahte sitáhtas lea juoga guđđojuvvon, de golbma čuoggá biddjojít roahkkeruoduid sisa.

*[...] ferte gal dáhpáhuvvat searválagaid álgoálbmogiiguin iežaineasetguin [...]
Teáhtherhoavda muittuhii [...], ovdal go čájálmas loahpáhuvvo.*

1.4 Beallečuokkis ;

Cealkagiid gaskkas

Beallečuoggá sáhtta muhtomin atnit cealkagiid gaskkas, dábálaččat váldocealkagiid gaskkas, maid ii leat lunddolaš sirret čuoggáin. Beallečuoggá bidjat álohii ruođuid olggobeallái.

*Biera ii boađe čoahkkimii; son lea buohcci.
Mun bohten maŋŋit (mus billahuvai biila); muhto čoahkkin gal álggi dan dihte.*

Beallečuoggá sajis sáhtta álo atnit čuoggá, muhtomin rihku dahje jurddasázu. Beallečuokkis ii adno nu dávjá. Beallečuoggá maŋábeallái bidjat unnabustáva (go fal ii leat namma).

Logahallamis

Go logahallá dieduid maid gaskkas lea rihkku, de dieduid gaskii biddjo beallečuokkis.

*Sii válljejuvvojedje: Biret Eira, 25 jagi, ovdaolmmoš; Olav Andersen, 36 jagi, čálli;
Erik Eriksen, 59 jagi, rehketdoalli.*

Matt 3:13-17; Mark 1:1-18; Luk 3:1-20; Joh 1:29-34

Go logahallá loguid main lea rihkku, de loguid gaskkas adno beallečuokkis.

2,9; 3,2; 4,7; 7,3; 8,9 ja 10,3

Sátnegirjjiin

Sátnegirjjiin beallečuokkis sirre sániin iešguđetlágán mearkkašumiid.

gálgu s. vaimo; eukko
gazza s. negl; klov; hov

1.5 Gažaldatmearka ?

Njuolggogažaldaga loahpas

Oainnát go Elle?

"Goas son olle?" jearai Ánne, "mun ferten suinna dakkaviđe hupmat."

Jus leat moadde gažaldaga, de bidjat dušše ovtta gažaldatmearkka.

Gávdnet go spáppa vai lea go láhppon?

Ovllá go dien logai vai Lemet go?

Vuolggát go odne vai vuorddát go ihttázii?

Retoralaš gažaldagain

Dakkár gažaldagaide maidda ii vuordde vástádusa, sáhtta bidjat gažaldatmearkka dahje čuorvvasmearkka.

Leat go don oalát dájaskan?

Leat go oaidnán vearrábu!

Eará mearkkaid oktavuodas

Gažaldatmearkka mii gullá sitáhttii mii lea aisttonmearkkaid siste, bidjat aisttonmearkkaid siskkobeallai.

Jus jearašit: "Lea go du namma Ánne?", de vástidivččii mánná: "Lea go du namma Ánne?"

Jus jearašit mánás ovdamearkka dihte lea go du namma Ánne?, de geardduhivččii mánná gažaldaga "Lea go du namma Ánne?". (čuokkis lohppii)

Go gažaldatmearka ii gula sitáhttii, de biddjojuvvo gažaldatmearka aisttonmearkkaid olggobeallái.

Dovddat go sáni "elculci"? jearai Máhtte.

Dábálaččat galgá okta guoros gaska gažaldatmearkka maŋábeallái (muhto ii ovddabeallái).

It go sáhte doapmat? Munnos lea hoahppu.

Fuomáš: Eahpenjuolga gažaldaga lohppii ii biddjojuvvo gažaldatmearka.

Ánne jearai goas dat olle.

Gažaldatmearkkaid bidjat ruođuid siskkobeallái go gullet lasáhussii dahje coggaluvvon cealkagii.

Mun luiken dutnje biilla (muittát go?), mas lei bensiidna dievva táŋkka.

Muhto:

Oaivvildat go duodas dan (geahča maid čállet girjái)?

1.6 Čuorvvasmearka !

Čurvemiin

Čuorvvasmearkka atnit čurvemiid, gohččumiid ja sávaldagaid maŋábealde. Čuorvvasmearkka maŋábeallái guođdit dábálaččat ovttá guoros gaskka. Go čuorvvasmearkka maŋábealde lea aisttonmearka, de čuorvvasmearkka ja aisttonmearkka gaskii ii galgga guođdit guoros gaskka.

*Vare don boadášit juo ihttin! Lean vuordán du nu guhká.
"Mana dearvan! Čális fargga!" čurvii Ánne.*

Go leat máŋga čurvema, gohččuma ja dakkára main lea oktiigullelaš sisdoallu, de atnit dušše ovttá čuorvvasmearkka.

Orrot jaska ja čohkkedehket ovttatmano!

Jus gohččumiid háliida sierra deattuhit, de bidjá čuorvvasmearkka goappašagaide.

Orrot jaska! Čohkkedehket ovttatmano!

Go čurvencealkaga maŋjel lea bálddalas váldocealkka mii ii leat čurvencealkka, de dábálaččat cealkaga loahpas ii galgga leat čuorvvasmearka.

Doama, in astta veavdit.

Sáhtta maid čállit cealkagiid guoktin cealkkan.

Doama! In astta veavdit.

Čuorvvasmearkkaid bidjat ruođuid siskkobeallái go gullet lasáhussii dahje coggaluvvon cealkagii.

Don áigot geargat ovdal borgemánu (muitte dan!), it ge ájahallat.

Retoralaš gažaldagain

Retoralaš gažaldahkii sáhhtá bidjat čuorvvasmearkka gažaldatmearkka sadjái.

Leat go jalla!

Reivve álggus

Reivve álgui sáhhtá bidjat čuorvvasmearkka, muhto ii dárbbáš makkárga mearkka bidjat.

Ráhkis Juhán!

Buorre Iŋgá

1.7 Duppalčuokkis :

Sitáhta ovddabealde

Sitáhta, árvalusa dahje njuolggomuitaľuvvon jurdaga ovddabealde atnit duppalčuoggá. Duppalčuoggá maŋábealde (muhto ii ovddabealde) adnojuvvo okta guoros gaska.

Son dajai váimmustis: "Oskkun."

Elle jearai: "Leat go luopmánat láddan?"

Čuožžu čállojuvvon: "Eai dus galgga leat eará Ipmilat go mun."

Mun jurddašin: "Gal dat liigu vuolgit."

Fuomáš: Duppalčuokkis ii dábálaččat adnojuvvo dalle go sitáhtta dahje eará ii leat olles cealkka.

Lukkari čállá boskka birra ahte dan geavahedje "gosahahkii ja dat galggai leat vuššojuvvon".

Fuomáš: Rámmacealkaga lohppii ii galgga bidjat duppalčuoggá go dan maŋis lea sitáhta.

"In", vástidii son, "jáhke mun diesa."

Oanádusaid ja loguid oktavuodas

Duppálčuoggá atnit go laktit oanádusaide ja loguide kásusgehčosa. Dalle ii galgga leat guoros gaska duppálčuoggá goappáge bealde.

NSR:i, 1989:s.

Čilgehusaid ja ovdamearkkaid ovddabealde

Duppálčuoggá atnit maid logahallamiin, ovdamearkkain, čilgehusain ja dakkáriin. Duppálčuokkis adnojuvvo dalle seamma mearkkašumis go sánit *namalassii*, *nappo* ja *ovdamearkka dihte*.

*De mii fuomášeimmet: Olmmái lea bealjeheapme.
Dat dagaiga nugo dábálaččat: Bođiiga beare manjit.
Son borai dan maid lávii borrat: pizza.
Sáhtát geavahit dáid ivnniid: ruoksada, fiskada ja aliha.*

Fuomáš: Adnojuvvo rihkku ii ge duppálčuokkis, go čilgehusaid, ovdamearkkaid ja dakkáriid ovddabealde leat sánit *namalassii*, *nappo* ja *ovdamearkka dihte*.

Gustu lea juoigan olu riikkain, ovdamearkka dihte Frankriikkas, Belgias, Ruotas ja Norggas.

Duppálčuokkis eará oktavuodain

Duppálčuoggá sáhtta atnit gáldolisttuin girječálli nama ja girjenama gaskkas.

Sara, Máret Anne 2013: Ilmmiid gaskkas. Guovdageaidnu: DAT.

Duppálčuoggá atnit juohkinmearkan ja go merket loguid gori, ovdamearkka dihte mihttolávvan kárttas. Dalle lea guoros gaska duppálčuoggá goappáge bealde.

$15 : 3 = 5$
 $1 : 50\,000$

Muhto: Dákko ii leat duppálčuokkis dárbbášlaš ja dalle čállit unna bustáva aisttonmearkkaid sisa:

Lukkari čállá boskka birra ahte dan geavahedje ”gosahahkii ja dat galggai leat vuššojuvvon”.

1.8 Aisttonmearkkat

” ”

Aisttonmearkkaid gohčodit maddái sitáhtamearkan ja čuonjáčalbmin. Aisttonmearkkaid hápmi rievddada iešguđet gielain: sámegielas čállit daid seamma ládje go ruota-, dáro- ja suomagielas, ná: ”sátni”, muhto engelasgielas dat čállojuvvojit ná: “word”.

Sitáhtain

Son gohčodii mu ”dikkárin ja heajos olmmožin”.

Aisttonmearkkaid bidjat sitáhtaid álgui ja lohppii.

”Mun in jeagat”, dajai bárdni.

Aisttonmearkkaid atnit maid go sitáhtta lea teavstta siste:

Vaikko anii ge barggu ”joavdelassan ja váivín”, de barggai son goitge viššalit.

Aisttonmearkkaid sajis sáhtá atnit jurddasázu (njuolggohupmansázu); juohke ođđa olbmo vuorrosátni lea ođđa linjás.

– *Maid dál dagat? jearai Ánne. Fanas lea juo jođus.*

– *In merrii goit njuike, vástidii Biret.*

Jus sitáhtta siste lea sitáhtta, girjenamma dahje eará dakkár, de galgá atnit apostrofaid (eaŋkilmearkkaid).

”Leat go oaidnán Wimme Magga filmma ’Texas’ mii duvle čájehuvvui Helssegis”, jearai báhppa.

Namain

Go teavsttas lea girjji, lávlaga, gova, lága dahje dakkára (guhkes) namma, de dan sáhtá čállit aisttonmearkkaid sisa dahje čállit finjučállagiin sirren dihte nama teavsttas.

Jovnna-Ánde Vest girji ”Čáhcegáddái nohká boazobálggis” lea vuovdimassii girjegávppis. dahje

Jovnna-Ánde Vest girji Čáhcegáddái nohká boazobálggis lea vuovdimassii girjegávppis.

Ráđđehusa neahttasiiddus lea "Láhka geassemánu 12. b. 1987 nr. 56: Sámedikki ja eará sámi vuoigatvuodaid birra (sámeláhka)" sámegiel jorgalus.

dahje

Ráđđehusa neahttasiiddus lea Láhka geassemánu 12. b. 1987 nr. 56: Sámedikki ja eará sámi vuoigatvuodaid birra (sámeláhka) sámegiel jorgalus.

Aisttonmearkkaid čállit maid olbmuid liigenamaid ovdda- ja maŋábeallai.

Ánte "Luhkkár" Hætta (muhto: Luhkkár-Ánte)

Åsa "Sester" Aikio (muhto: Sester-Åsa)

Eará oktavuodain

Go čállli háliida deattuhit iežas miellaguottu, de sáhtá dan merket aisttonmearkkaiguin.

Son suoládii "dušše" čuođiduhát ruvnno.

Pizza dat lea "albma" borramuš!

Son "dinii báldá".

1.9 Goallossáhu -

Goallossáhu lea oanehet sáhu go jurddasáhu.

Goallossáni osiid gaskkas

Goallossáhu adnojuvvo goallossáni osiid gaskkas go nubbin oassin lea ovdamearkka dihte namma, nummar, bustávva, oanádus, vierrogiela sátni, mearka dahje eará giellaávnas.

Elle-oambealli, Stuora-Joavvna, 50-evre, 1950-lohku, 1.-amanueansa, C-vitamiidna, e-boasta, A4-sturrodat, cm-oanádus, ON-beaivi, super-čáppat, §-mearka, s-geažus

Fuomáš: Go loguid, mearkkaid ja dakkáriid čállit bustávaiguin, de ii biddjo goallossáhu.

vihtalogieivre, vuosstašamanueansa, proseantamearka

Goallossázu atnit maidái bálddalas goallossáni osiid gaskkas.

sámi-ruota (sátnegirji)

dulka-jorgaleaddji

Go goallosta goallossániid main lea oktasaš oassi, de atná goallossázu dan oasi sajis mii guddojuvvo čálekeahtá.

*čállin- ja lohkanmáhttu
muorjemeastu ja -sáhppi*

Reduplikatiiva sániin

Reduplikatiiva (geardduheaddji) sániid gaskii bidjat goallossázu dalle go sáni álgoassi geardduhuvvo.

man-manjáлага, bál-bálddalaga, badje-badjálagaid, un-unnánaš, viso-visot

Olbmonamain ja fuolkevuodanamahusain

Go olbmonamma lea goallosnamma, de nama osiid gaskkas atnit goallossázu. Norgga ja Ruota bealde lea dábálaš čállit goallosnamaid maiddái sázu haga.

*Máhte-Ánte
Elle-Biret-Sára*

Go olbmonammii gullet ovddit buolvvaid olbmuid namat, de guđege buolvva olbmuid namaid gaskii ii čállojuvvo goallossáhcu.

*Heaika-Máhte Máhte-Ánte (Máhte-Ánte lea Heaika-Máhte bárdni.)
Kirstte Elle-Biret-Sára (Elle-Biret-Sára lea Kirstte nieida.)
Kirste-Márjjá Márgge Sunná-Máddji (Sunná-Máddji lea Márgge nieida, ja Márge lea
Kirste-Márjjá nieida.)*

Olbmonama ja fuolkevuodanamahusa gaskii maid biddjo goallossáhcu.

*Juvvá-áddjá
Máret-Biret-goaski*

Fuomáš ahte muhtun namaid oktavuodas goallossáhcu lea áidna mii ovdanbuktá nama(id) ja fuolkevuodanamahusa gaskavuoda.

*Elle-siessá (Siesá namma lea Elle.)
Elle siessá (Siessala namma lea Elle.)*

*Biret-Ánne-áhkku (Áhku namma lea Biret-Ánne.)
Biret-Ánne áhkku (Áhku nama eat dieđe, muhto su áhkkut lea Biret-Ánne.)*

Biret Ánne-áhkku (Áhku namma lea Ánne, ja son lea Bireha nieida.)[m2]

Nigá Máhte Elle-Sárá (Elle-Sárá lea Máhte nieida, ja Máhte lea Nigá bárdni.)

Nigá-Máhte Elle-Sárá (Elle-Sárá lea Nigá-Máhte nieida.)

1.10 Jurddasáhu –

Jurddasáhu lea guhkit go goallošáhu.

Gaskkaid almmuheamis

Jurddasáhu bidjat go mitalit gaska man nu rájes man nu rádjái. Dalle ii leat gaska goappáge bealde jurddasáhu.

Romsa–Ivgubahta 120 km

9.00–14.15

vuossárga–bearjadat

siidduin 25–100

80–90 euro

Rámburáigi lávvordagaid: 9–13

Rabas 09–13

Teavsttas lea vuohkkaseabbo čállit ná:

Romssas Ivgubahtii lea 120 kilomehtera.

Rámbuvri lea rabas mánnodagas bearjadahkii.

Ášši lea čilgejuvvon 25. siiddus 100. siidui.

Juovlamánu 1.–12. beivviid (juovlamánu 1. beivvi rájes gitta 12. beivvi lohppii)

Rámbuvri lea rabas ovccis ovttá rádjái.

Go lea jurddasáhu guovtti vuodđalogu gaskkas mat gullet ovttá jahkečuohtái, de sáhtta oanidit maŋibu.

1912–95 dahje 1912–1995

*1995–97 dahje 1995–1997 (ii fal *1995–7)*

Fuomáš erohusa 2–300 olbmo (guovttis gitta golmmačuođi olbmui) ja 200–300 olbmo (guokte-golbma čuođi olbmo).

Fuomáš: Láhkateavsttaid ja paragrafaid logahallamis adno maid muhtumin jurddasáhcu. Sázuid atnet iešguđet ládje iešguđet riikkas, ja dan dihte čuovvut vuodđoteavstta riikka merkenmálle.

Cealkaga botkemis

Jurddasáhcu adnojuvvo cealkaga botkemis. Jurddasáhcu sáhtta ovdamearkka dihte sirret lassi dajaldagaid, čilgehusaid, várreimid, oktiibidjamiid ja dakkáriid. Dalle lea jurddasázu goappáge bealde guoros gaska.

*Mun in sáhte – in jur dál – váldit badjelasan lasi barggu.
Bumbbás gávnnai son – gálbbeseaibbi.*

Dáin ovdamearkkain jurddasázu sajis sáhtta maid atnit rihku dahje ruođuid. Rihkku lea neutrálamus dán golmma čállinmearkkas; jurddasáhcu ja ruođut leat nanu sirrenmearkkat. Jurddasázut deattuhit liigečilgehusa, ruođut fas čájehit ahte liigečilgehus ii leat nu deatalaš.

Fuomáš: Ii galgga bidjat čuoggá lasáhusa maŋábeallái, vaikko livččii ge olles cealkka.

Son čilgii midjiide – vai ipmirdivččiimet – dan sáni maid anii logaldallamis.

Jus lasáhusas lea gažaldatmearka loahpas, de bidjat gažaldatmearkka loahppajurddasázu ovddabeallái.

Son oahpahii midjiide – muitibehtet go? – olmmošvieruid.

Jurddasáhcu biddjo sáni dahje sániid ovdii maid ii áiggo čállit. Jurddasázu ovddabealde lea dalle nai guoros gaska.

Gal diet gal lei dego –.

Aisttonmearkkaid sajis

Jurddasázu sáhtta atnit aisttonmearkkaid sajis; odđa ságastalli vuorrosátni lea odđa linjás. Dalle lea gaska jurddasázu ja teavstta gaskkas.

*– Maid dál dagat? jearai Ánne. Fanas lea juo jođus.
– In merrii goit njuike, vástidii Biret.*

Go lohku geardduhuvvo bustávaiguin

Dalle bidjat gaskka jurddasázu ovddabeallái ja maŋábeallái.

Son dinii 20 000 – guoktelogiduhát – ruvnno ja mávssii 5 000 – vihttaduhát – ruvnno vearu.

Son dinii 21 000 – guoktelogiovttaduhát – ruvnno ja mávssii 5 003 – vihttaduhátgolbma – ruvnno vearu.

Ruđa dárkkuheamis

Jurddasáhu adnojuvvo nollaid sajis. Jurddasázu ovddabeallái ii galgga gaska.

99,– kr (dahje 99,00 kr)

Falástallanbohtosiin

Eat bija gaskka goappáge beallái jurddasázu.

*Loahppačiekčamiid boadus šattai Guovdageaidnu–Karášjohka: 2–1.
Fierrannjárga časkkii Báršši 5–0 gámabálgumis.*

Listemis

Hálbbiduvvon:

- hearvabáttit
- holberavda
- láđđi

1.11 Finjusáhu /

'dahje'-mearkkašumis

Finjusáhu muitala molssaeavttuid ja máksá dahje.

*mánát/nuorat (mánát dahje nuorat)
sihkkel-/skearrobálggis (sihkkel- dahje skearrobálggis)*

Dábálaš teavsttas lea dávjá vuohkkaseabbo atnit sáni dahje go finjusázu.

Fuomáš: Finjusáhcui ii mávsse 'ja', ja dan dihte lea buoret čállit ovdamearkka dihte *barggut maid mánát ja nuorat sáhttet bargat go barggut maid mánát/nuorat sáhttet bargat*.

Jus goappánai molssaeavttus (dahje buot molssaeavttuin) lea dušše okta sátni, de eat guođe gaskka goappáge beallái finjusázu.

*busse/girdi/fanas
náitalan/náitalkeahtes
dáro-/ruota-/suomagillii
ja/dahje*

Jus unnimusat ovtta molssaeavttuin leat guokte sáni dahje eanet sátnit, de guoddit gaskka finjusázu(id) goappánai beallái.

*sádde ruovttoluotta / arkivere
boahtá / ii boađe*

'juohke'-mearkkašumis

*20 km/d (20 kilomehtera (juohke) diimmus)
12 m/s (12 mehtera (juohke) sekunddas)*

Áigedárkkuheamis

2014/15 skuvlajagi

Fuomáš: Go áigedárkkuheamis lea olles kaleanddarjagiin sáhka, de berre atnit jurddasázu.

1996–2000-áigodat

Sálbma- ja lávllalinjáid sirremis

Mun ilus juovlaruohta lean / Go Jesus riegádii / Go násti báittii šerrosit

Cuovkamearkan

1/3, 3/4, 7/8

Eará oktavuodain

c/o (engelas *care of*, nappo ”guhte orru dan olbmo luhtte”)
<http://www.samediggi.no/Giella/Stipeanda-ja-doarjja>

1.12 Ruodut

() [] {} < >

Leat njealjelágán ruodut: dávgeruodut (), roahkkeruodut [], bárroruodut { } ja čiehkaruodut < >. Bárroruodut ja čiehkaruodut adnojuvvojit dábálaččat dušše fágačállosiin. Dás eat čilge daid anu.

Eat bija guoros gaskka ruohtomearkkaid ja daid sisdoalu gaskii – eat ge aisttonmearkkaid ja daid sisdoalu gaskii.

Mun boadán (muitte fal dan), dakkaviđe go gearrgan.

Dávgeruodut

Dávgeruoduid atnit teakstaoasi birra mii lea lasáhussan, čilgehussan, molssaeaktun dahje čállii kommentáran.

Dán rávagirjji olis sáhttet boahtit váidalusat (ja vel áitagit ge).

Muhtumat leat gohčodan uksaráigge goallossátnin (substantiivan) ja muhtumat ges advearban.

Go ruohtoteaksta lea sierra cealkkan, de čállojuvvo maŋit ruohtu loahppagaskamearkka – čuoggá, gažaldatmearkka dahje čuorvvasmearkka – maŋábeallái.

”Ellos Sápmi!” čurvo dalle. (Miellačájeheaddjit čurvo dan Čávžžus.)

Jus ruohtoteaksta lea nuppi cealkaga oassin ja loahpaha dan, de bidjat loahpparuohtomearkka loahpaheaddji gaskamearkka ovddabeallái.

Lei čielga ášši (dan doivo olbmot).

Fuomáš ahte dákkár ruohtoteavsttas lea unna álgobustávaš, vaikko livččii sáhttán leat sierra cealkkan. (Diedusge atnit stuora álgobustáva go vuosttaš sátni lea namma dahje eará sátni maid galgá čállit stuora álgobustávain.)

Gažaldatmearkka ja čuorvvasmearkka bidjat ruodu maŋábeallái, jus dat gullá olles cealkagii.

Leat go oaidnán man fártá Máret-Birehis lea (sus gii viehká ovttain gápmagiin)?

Jus gažaldatmearka ja čuorvvasmearka gullet ruođu sisdollui, de galget dat ruođuid sisa.

*Mun dohppehin stuora guoli (16-kilosačča!).
Doppe oidnui giehka (guovssat?).*

Ruođut leat dávjá rihku(id) sajis, ja nappo ii galgga atnit sihke rihku(id) ja ruođuid oktanaga.

*Juvvá (gean gástanamma lea Johan Olsen) lea Jáhkovuonas eret.
Juvvá, gean gástanamma lea Johan Olsen, lea Jáhkovuonas eret.*

*Bohten (vaikko in livčče nu háliidan) čoahkkimii.
Bohten, vaikko in livčče nu háliidan, čoahkkimii.*

Ruođuid ovddabeallái ii galgga bidjat rihku earret dalle go rihkku gullá logahallamii.

*Niillas čuojahii (go ii ollen boahtit).
Oahpahuvvo dárogillii, (davvi)sámegillii ja suomagillii.*

Teaksta mii lea ruođuid siste álggahuvvo álo unnabustávain, jus ruođu ovddabealde ii leat stuora gaskamearka (čuokkis, gažaldatmearka, čuorvvasmearka). Galgá nappo leat unnabustávaš maiddá dalle go ruođuid siste lea dievaslaš cealkka.

Sámmol logai guovžža doarridan iežas (mii diehtit dál ahte lei ealgabeana!) gitta viesuid lusa.

Dán sáhhtá čállit maid ná:

Sámmol logai guovžža doarridan iežas gitta viesuid lusa. Mii diehtit dál ahte lei ealgabeana!

Eat bija guoros gaskka ruohtomearkkaid ja daid sisdoalu gaskii.

Mun boadán (muitte fal dan), dakkaviđe go gearrgan.

Roahkkeruođut []

Roahkkeruođuid atnit go sitáhtas guodddá oasi.

Jus oanehis oasi guodddá, de merke ruođuid sisa golbma čuoggá.

[...] de čatne sii seahkkanjálmmi ja viehkaledje dainna stohporáigge [...].

Jus guhkit oasi guodđá, de sáhtta merket golmmaid jurddasázuin.

Samernasbláddái lea Pekka kuhmunen muitalan skuvlavázzima birra dolin: “Dalle šattaimet ieža dállassit gápmagiid juohke iđida [— —] eat ge beassan njorostallat.”

Roahkkeruođut biddjojit sierra lasáhusaid birra, vai dat sirrejuvvojit eará ruođuin.

Biilavuoddji čilgii dainna lágiin: “Ledjen juste vuoddján olgeš guvlui go nubbi biila (rukses Toyota) bođii maŋis [Suoma guovllus]”.

Roahkkeruođuid sáhttit bidjat siskkit ruohtun teavsta sisa.

Diedihan didjiide (geat lehpet searvan stivrii [gč. 2.5. reivve], ahte mii eat mieđa dasa.

Jus sitáhtti lasiha maidege, de bidjá roahkkeruođuid lasáhusaid birra.

Ovdaolmmoševttohas logai: “Olbmot [Karášjoga báikkálaš searvi] leat vuosttaldan mu suollemas vugiiguin.”

Dan birra lea J[ohan] D[aniel] Hætta čállán.

Jus sitáhtas lea čállinmeattáhus dahje eará boasttuvuohta, de čálesta dan maŋŋái roahkkeruođuid sisa [sic!], [sic!], dahje dušše [!].

Dáppe sáhtta vánddardit luondus ja vuodjit heargiin [sic]

2 Eará mearkkat

2.1 Apostrofa

Apostrofas lea rihku hápmi, muhto diedusge linjá bajábealde. Apostrofa ii leat seamma mearka go akseantamii lea ovdamearkka dihte bustávas á. Apostrofaid hápmi rievddada iešguđet gielain: sámegiela čállit daid seamma ládje go ruota-, dáro- ja suomagiela, ná: ‘sátni’, muhto engelasgiela dat čállojuvvojit ná: ‘word’.

Apostrofaid gaskii sáhtta čállit ovdamearkka dihte sáni mearkkašumi.

guelie 'guolli'
Aehtjie gâetesne. 'Áhčči lea ruovttus.'

2.2 Akseantamearka ´

Akseantamearka lea sámegiela oahpes mearka, ja sirre *a*- ja *á*-bustáva. Akseanta merkejuvvo gurut guovllus bajás olgeš guvlui. Akseanta ii leat seamma mearka go apostrofa.

Muhtun vierissániin adnojuvvo akseantamearka *e* bajábealde, váldodeattu merket.

portemoné, supé

Muhtin vierisgiel namain lea akseantamearka.

Émile, René, Andalucía

Loatnasániin merket akseanttaid čájehit táktaráji vai vokálaovttastupmi ii lohkkujuvvo diftongan.

filéa, filéastit
areála, lineára, teáhter
móa-loddi

2.3 Gravismearka `

Gravismearka merkejuvvo nuppe guvlui go akseantamearka, namalassii gurut guovllus vulos olgeš guvlui. Gravismearka adnojuvvo dušše vierronamain.

Genève, Berlème, Jonquière

2.4 Juolgenohtamearka 1

Unna nummiraš loktoš sáni dahje čállinmearkka maŋis čujuha juolgenohtii. Jus juolgenohta guoská ovttaskas sátnái, de bidjat dan njuolga sáni maŋábeallái. Jus juolgenohta guoská olles cealkagii, de bidjat dan čuoggá, rihku dahje dakkára maŋábeallái.

*Gaskaoali mihtidat guokte goartila¹ niskkis bogi rádjái.
Vuovdečuohppan goarida boazodoalu.²*

Jus siiddus lea dušše okta juolgenohta, de juolgenohta sadjái sáhtá maid bidjat nástti (*).

2.5 Paragráfa §

Paragráfamearkka atnit earret eará lágain, láhkaásahusain ja njuolggadusain. Sámegielas čállit dábálaččat ná: 15. § (vihttanuppelogát paragráfa) eat ge § 15 (paragráfa vihttanuppelohkái).

2.6 Proseantamearka %

Proseantamearkka atnit dušše loguid oktavuodas. Nummara ja proseantamearkka gaskkas lea okta guoros gaska.

25 %, 100 %

Jus teavsttas ii leat nummar, de čállit *proseanta*-sáni bustávaiguin.

- *Galle proseantta mávssát vearu?*
- *Golbmalogi proseantta (dahje 30 proseantta)*

Sámediggái sirdojuvvo dihto proseantamearri stáhtabušeahtas sámi áššiide.

Fuomáš: Ii galgga čállit %-mearri, muhto *proseantamearri*.

2.7 Mearkkaid gaska

Mihtuid, deattuid ja sullasaččaid mearkkat

Gráda, juolgemihtu ja dumá mearkkaid ovddabealde ii leat gaska.

35° (gráda), 3' (juolgemihtu), 3'' (dumá); +25° C

Vuoddorehkenastinmearkkaid ovdda- ja maŋábeallái biddjo okta guoros gaska.

¹ Goartil lea sullii 15 centimehtera.

² Dán birra sáhtát lohkat eanet SVT neahttasiiddus.

$$12 + 13 = 25$$

$$2 \times 3 = 6$$

$$3 - 2 = 1$$

$$22 : 2 = 11$$

Dáid mearkkaid: & ('ja'), < ('unnit go') ja > ('stuorit go') ovddabeallái ja manjábeallái maid bidjat ovtta guoros gaskka.

Nickel & Sammallahti: Nordsamisk grammatikk

< 47

> 6

Fuomáš: Eat ane guoros gaskka go mearkkat + ja - gusket dihto lohku (positiiva dahje negatiiva lohku).

$$3 - 4 = -1$$

$$4a - (-1b + 2a)$$

$$+25^{\circ} C$$

3. RIEKTAČÁLLINRÁVVAGAT

3.1 Vierissánit ja loatnasánit

Sánit mat leat bohtán eará gielain leat jogo loatnasánit dahje vierissánit. Loatnasániin oaivvilduvvo sátni mii lea guhká leamaš anus ja heivehuvvon nu ahte sáhtá leat váttis fuobmát loatnasátnin, jos ii dovdda giellahistorjjá ja loatnasáni duogáža. Dákkár sániid giellageavaheaddjit eai láve amašit, nugo ovdamearkka dihte *mihcamárat* ja *bábir*. Vierissániin fas oaivvilduvvo loatnasátni mii ii leat ollásit heivehuvvon ja man álkibut sáhtá oaidnit álgoálgošat eará giela sátnin. Vierissánit leat ovdamearkka dihte latiinnagiel sánit mat eará gielaide čađa leat bohtán maidái sámegillii, nugo ovdamearkka dihte *demokratiija* ja *subjeakta*. Vierissánit sáhttet muhtomin geavahuvvot heivehalakeahtes sitáhttaloadnan, ovdamearkka dihte *pizza*, muhto dábalaččat dat heivehuvvojit jos daid lea váttis muđui sojahit. Dán áigge vierissánit bohtet erenoamážit eangalsgielas.

Vierissániid heiveheapmi

Vierissániid álgu čállit seammaládje go vieris dahje riikkaidgaskasaš sátni lea. Sáni álgu lea dat táhta mii ii gula sojahuvvon táktii, dahje dat oassi sánis mii ii rievdda go sátni sojahuvvo.

Fuomáš: Muhtun sániide lea sajáiduvvan čállinvuohki mii ii čuovo ollásit dán rávvaga:

Rádio, fága, temá

Vierissániid loahppaoassi, sáni maŋimuš tákta, heivehuvvo sámegiela sátneministarii.

filosofiija, trilogiija, biologiija, energiija, geografiija, epidemiija, symfoniiija, aviisa, politiikkka, instituhtta, organisašuvdna, kanovdna, kantuvra (muhto: kánturbargu dahje kántorbargu), *diagrátma, kapitála, kanála, turista, studeanta, kaseahhtta, akseanta, kataloga, synoniibma* (maiddái: *synonyma*), *margariidna* (maiddái: *márgár*), *analiisa* (maiddái: *analyisa*), *universitehta, lokatiiva, eksámen, systema, kapihtal*

struktureret, registreret

normatiiva, sosiála, nationála

Báikenamain ii čállojuvvo goassege *-iija*-loahppa. Dan dihte čállit ovdamearkka dihte *Tansania*.

Go vierissánis dahje *-namas* lea dušše okta tákta ja *-ia*-loahppa, de sátni ii heivehuvvo.

media, mafia

Dán táktaministara mielde heivehuvvojit maiddái dát sátni:

symposia, privilegia

komedía (maiddái: *komediiija*), *tragedia* (maiddái: *tragediiija*)

Fuomáš: Go vierissátni lea goallossáni mearusoassin (álgolađasin), de dasa ii galgga lasihit eará gielaide elemeantaid. Dan dihte čállit ovdamearkka dihte *eksámenbargu*, vrd. dárogiela *eksamensoppgave*.

Vierissániid sojjaheapmi

Vierissátni sojahuvvojit nugo earánai sátni dan mielde guđe sojahanluohkkái dat gullet.

matematikkas (nugo *luhkass*)

diagrátmmii (nugo *nammii*)

eksámeniidda (nugo *beatnagiidda*)

systemaide (nugo *namaide*)

margariinnas (nugo *viinnas*)

lokatiivii (nugo *niidii*)

Fuomáš: *-iija*-loahpas ii leat dássemolsašupmi.

filosofiija: filosofiijas

energiija: energijain

Fuomáš: Sániid maid loahpas lea *-iija*, sáhttá illatiivvas sojahit guovtti ládje.

energiijii dahje energijai
energiijiide dahje energijaide
biologiijii dahje biologijai
geografijii dahje geografijai

Fuomáš: Sániin main lea *-ia*-loahppa, bissu ovttaidlogu illatiivahámiin *a*.

mediai
mafiai
komediai
Italiai

Eará gielaide olbmonamaid sojaheapmi

Olbmonamat mat leat guovtteláganat sámegielas ja eará gielain, berrejit čállojuvvot nu mo nammaguoddit ieža daid geavahit. Jus olmmoš guoddá dušše ovdamearkka dihte dárogiel nammahámi, de nama ii berre heivehit sámegillii.

Mu vilbeliid namat lea Hans-Erik ja Piera-Niillas. Hánsa-Máhte ja Per Ole eaba leat mu vilbealit.

Teavstta álggus sáhttá atnit sihke olbmo sámegiel nama ja virggálaš nama. Das manñil atná nama dahje namaid dan mielde movt dat heivejit vuohkkasepmosit tekstii.

Mielkebiila gopmánii luottas eret Njávdamis. Dan oinnii Niillas Mihkkala Káre, Kaarina Mikkelsdatter Hætta. ”Gal mun juo suorganin!” muitala Káre NRK Sápmái.

Earágiel namat čállojuvvojit virggálaš nammahámi mielde, dušše (gaskavokálat ja) kásusgehčosat lasihuvvojit.

Dan mun gullen Seija Kovakivis ja Gaute Borgas Göteborgas.
Maria Mikkelsen guovttos Synnøve Åsebøniin oaččuiga journalistabálkkašumi.

Eará gielaide namat sojahuvvojit sámegiela sojahanminstariid mielde. Sátnemáddagis sáhttá dattetge leat variašuvdna. Eará gielaide namaid sojaheapmi lea unnán guorahallon dahje ii leat vel vuđolaččat guorahallon, dan dihte dás čájehuvvojit dušše dábálaččamus nammatiippaid sojaheami ovdamearkkat.

-a- ja -i-loahpasaš namain ii rievdda máddaga loahppavokála go namat sojahuvvojit.

	ovttaidl.	máŋggaidl.	ovttaidl.	máŋggaidl.
nom.	<i>Laila</i>	<i>Lailat</i>	<i>Kari</i>	<i>Karit</i>
gen.-akk.	<i>Laila</i>	<i>Lailaid</i>	<i>Kari</i>	<i>Kariid</i>
ill.	<i>Lilalai</i>	<i>Lilalaide</i>	<i>Karii</i>	<i>Kariide</i>
lok.	<i>Lailas</i>	<i>Lilalain</i>	<i>Karis</i>	<i>Kariin</i>
kom.	<i>Lilalain</i>	<i>Lilalaiguin</i>	<i>Kariin</i>	<i>Kariiguin</i>
ess.	<i>Lilalan</i>		<i>Karin</i>	

-e- ja -o-loahpasaš bárrastávvalnamaid sáhtta sojahit dábálaš sojahanminsttariid mielde. Muhtin namain dattetge máddaga loahppavokála seailu. Dát guoská maiddái dakkár namaide maid čállojuvvon hámi loahpas lea konsonánta mii ii jietnaduvvo.

	Ovttaidl.	máŋggaidl.	Ovttaidl.	Máŋggaidl.
nom.	<i>Ville</i>	<i>Villet</i>	<i>Veijo</i>	<i>Veijot</i>
gen.-akk.	<i>Ville</i>	<i>Villiid</i>	<i>Veijo</i>	<i>Veijuid ~ Veijoid</i>
ill.	<i>Villii</i>	<i>Villiide</i>	<i>Veijui ~ Veijoi</i>	<i>Veijuide ~ Veijoid</i>
lok.	<i>Villes</i>	<i>Villiin</i>	<i>Veijus ~ Veijos</i>	<i>Veijuin ~ Veijoin</i>
kom.	<i>Villiin</i>	<i>Villiiguin</i>	<i>Veijuin ~ Veijoin</i>	<i>Veijiguin ~ Veijoiquin</i>
ess.	<i>Villen</i>		<i>Veijon</i>	

Namain maid loahpas lea vokála mii ii gula sámegiela alfabehtii, seailu loahppavokála nama sojahettiin.

	ovttaidl.	máŋggaidl.	ovttaidl.	máŋggaidl.
nom.	<i>Henry</i>	<i>Henryt</i>	<i>André</i>	<i>Andrét</i>

gen.-akk.	<i>Henry</i>	<i>Henryid</i>	<i>André</i>	<i>Andréid</i>
ill.	<i>Henryi</i>	<i>Henryide</i>	<i>Andréi</i>	<i>Andréide</i>
lok.	<i>Henrys</i>	<i>Henryin</i>	<i>Andrés</i>	<i>Andréin</i>
kom.	<i>Henryin</i>	<i>Henryiguin</i>	<i>Andréin</i>	<i>Andréiguin</i>
ess.	<i>Henryn</i>		<i>Andrén</i>	

Ovttastávvalnamaid sojahit dego dat livčče *-a*-nama

	Ovttaidl.	máŋggaidl.	ovttaidl.	máŋggaidl.
nom.	<i>Per</i>	<i>Perat</i>	<i>Liv</i>	<i>Livat</i>
gen.-akk.	<i>Pera</i>	<i>Peraid</i>	<i>Liva</i>	<i>Livaid</i>
ill.	<i>Perii (Peraï)</i>	<i>Peraide</i>	<i>Livii (Livai)</i>	<i>Livaide</i>
lok.	<i>Peras</i>	<i>Perain</i>	<i>Livas</i>	<i>Livain</i>
kom.	<i>Perain</i>	<i>Peraiguin</i>	<i>Livain</i>	<i>Livaiguin</i>
ess.	<i>Peran</i>		<i>Livan</i>	

Fuomáš: Ovttaidlogu illatiivvas máddaga loahppavokálan sáhtta leat sihke *a* ja *i*.

Konsonántaloahpasaš bárahisstávvalnamat sojahuvvojit bárahisstávvalmáttat nomeniid sojahanminstara mielde. Dát guoská maiddáid daidda namaide maid čállojuvvon hámi loahpas lea konsonánta mii ii jietnaduvvo.

	ovttaidl.	máŋggaidl.	ovttaidl.	máŋggaidl.
nom.	<i>Astrid</i>	<i>Astridat</i>	<i>Øivind</i>	<i>Øivindat</i>
gen.-akk.	<i>Astrida</i>	<i>Astridiid</i>	<i>Øivinda</i>	<i>Øivindiid</i>
ill.	<i>Astridii</i>	<i>Astridiide</i>	<i>Øivindii</i>	<i>Øivindiidda</i>
lok.	<i>Astridis</i>	<i>Astridiin</i>	<i>Øivindis</i>	<i>Øivindiin</i>
kom.	<i>Astridiin</i>	<i>Astridiiguin</i>	<i>Øivindiin</i>	<i>Øivindiiguin</i>
ess.	<i>Astridin</i>		<i>Øivindin</i>	

Fuomáš: Suomagiela *-nen*-loahpasaš namaid sojahit sámegiela sojahanminstara mielde. Daid sáhtta maid sojahit nu ahte atná vuodđun suomagiela sojahanmáddaga.

	ovttaidl.	máŋggaidl.
nom.	<i>Virtanen</i>	<i>Virtanenat (Virtasat)</i>
gen.-akk.	<i>Virtanena (Virtasa)</i>	<i>Virtaneniid (Virtasiid)</i>
ill.	<i>Virtanenii (Virtasii)</i>	<i>Virtaneniidda (Virtasiidda)</i>
lok.	<i>Virtanenis (Virtasis)</i>	<i>Virtaneniin (Virtasiin)</i>
kom.	<i>Virtaneniin (Virtasiin)</i>	<i>Virtaneniiguin (Virtasiiguin)</i>
ess.	<i>Virtanenin (Virtasin)</i>	

Sámi namat mat leat čállojuvvon eará gielaide čállinvugiid mielde, sojahuvvojit dego eará gielaide namat, geahča ovdalis namuhuvvon ovdamearkkaid.

Ailo : Ailoi, Ravna : Ravnas, Maaret : Maaretii, Ande : Andiin

3.2 Sátnejuohkin

Sániid sáhtta juohkit stávvaliid mielde.

Konsonántaguovddáša juohkin

Go konsonántaguovddášis leat guokte konsonántta, de juohkit daid gaskka.

doad-jit, bieb-mu, gud-ni, gog-ŋet, fas-kut, ruoš-kit, ruos-ta, bus-sá

Go konsonántaguovddášis leat golbma konsonántta ja guokte dain leat ovttalágánat, de juohkit ovttalágán konsonánttaid gaskka.

áhč-či, gáhk-ku, bán-no-gáhk-ku, ád-djá, viel-lja, spán-nja

Go konsonántaguovddášis leat golbma iešgudetlágán konsonántta, de juohkit gievrras dásis nu ahte maŋit oassái šaddet guokte konsonántta.

suor-bma, sár-dni, gar-ŋil, háv-ski, rámm-ški, náv-sti

Geanohis dásis maŋit stávvalii báhcá dušše okta konsonánta.

suorp-ma, sárt-ni, goark-ŋun, fierp-mit

Fuomáš: Vuosttaš stávvalii báhcá dušše okta konsonánta. Nu maiddái sániin maid konsonántaguovddážiin leat njeallje konsonántta, nugo sániin main lea konsonánta + *dnj*.

skur-dnjasat, seav-dnjat, ráv-dnji

Fuomáš: Fonemamearkkat *hj, hl, hm, hn, nj*, ja *hr* čállojuvvojit oktii, ja dain lea guđesge dušše okta jietnadat. Daid nappo ii galgga juohkit.

da-hje, skáv-hli, dui-hmi, čái-hni, ma-njis, suo-njar, sku-hrai-dit

Vokálaid juohkin

Ii galgga juohkit stávvalráji bokte nu ahte báhcá dušše okta vokála.

álás (á-lás), eret (* e-ret), isit (* i-sit)*

Diftongga bokte sáhtta sáni juohkit, muhto diftongga iežas ii galgga juohkit.

*bea-re-ha-ga, eah-kes-veai-gi, bea-raš
oa-sus, ie-žas, ea-re-bu-ran, ea-rá*

3.3 Stuora álgobustávat ja unna álgobustávat

Namaid čállit stuora álgobustávain, namahusaid fas unna álgobustávain.

*Áslat, Áŋgel, Ruotta, Čebo, Suomaluodda
direktora, oahpaheaddji, áŋgellaš, ruottelaš, allaskuvla*

Muhtun sániid atnit muhtomin namman, muhtomin fas namahussan. Muhtomin sáhtta leat váttis mearridit goabbá ain lea, namma vai namahus. Ovdamearkka dihte *Sápmi* lea namma go dat čujuha geográfalaš guvlui, ja *sápmi* fas lea namahus go dat čujuha olbmui, gillii ja dakkáriidda.

*Dán vahkkoloahpa lágiduvvo juoiganoasi oassefinála Ruota beale Sámis.
Ođđa dutkan duođašta ahte sámis leat viššalat politihkket.*

Stuora ja unna álgobustáva merken departemeanttaid namain lea iešguđet ládje riikkain. Muhtin riikkain čállet departemeanttaid namaid váldogielas stuora álgobustávain, ja nuppiin fas unna álgobustávain. Mii čuovvut dan merkenmálle mii lea dábálaš guđege riikas.

Skuvlaluohká namaid sáhhtá čállit stuorabustávain dahje unnabustávain.

B-luohkká, c-luohkká, 3A, 5c

Stuora álgobustávva

Cealkaga álggus

Stuora álgobustávva teavstta vuosttaš sánis ja cealkaga loahppačuoggá maŋis.

Mánná čieru. Áhčči vuohttu máná.

Cealkaga loahppačuoggá maŋábealde sáhhtá atnit stuora álgobustáva maiddái dalle go ođđa cealkaga álggaha sátni mii muđui čállo unna álgobustávain.

Vincent van Gogh jámii nuorran. Van Gogh dáidaga sáhhtá dán geasi fitnat geahččame Oslos.

dahje:

Vincent van Gogh jámii nuorran. van Gogh dáidaga sáhhtá dán geasi fitnat geahččame Oslos.

Eanas vearbbat leat bárrastávvalvearbbat. Boahtit-vearba lea okta dain.

Vuosttaš sátnái duppalčuoggá maŋábealde bidjat stuora álgobustáva go sátni álggaha cealkaga.

Dál manai fas nu: Mii vuoittáhalaimet.

Oahpaheaddji álggahii: "Bures boahtin čoahkkimii!"

Son fuobmái dakkaviđe maid oahpaheaddji vikkai muitalit: Leage earáid vuostá nu movt ieš háliidat ahte earát galget leat du vuostá.

Ánte jurddašii: "Galggan go son muitalit dan maid diedán?"

Namain

Stuora álgobustáva atnit olbmuid, girjjiid, aviissaid, bláđiid, nástegovvosiid ja almmi gáhppálagaid, elliid, visttiid ja dakkáriid namain. Mii čállit olbmuid, ásahusaid ja eará dakkáriid namaid seamma ládje go sii ieža čállet.

*Ovllá, Čebo, Áššu, Áhkobiemmu, Báktehárji, Nieida Márjá, Johánas Gásttašeaddji,
Gonagaslaš Majestehta Ruvdnaprinsa Haakon, Finnmark Dagblad, Norrbottens-Kuriren*

Oskku ja mytologalaš namaide bidjat maid stuora álgobustáva.

*Ipmil (muhto: dološ sámi ipmilat), Hearrá, Sivdnideaddji, Olbmobárdni, Juksáhká,
Uksáhká, Venus, Amor*

(Reivve) bajilčállagiidda, konvoluhtaide ja dakkáriidda čállit stuora álgobustáva eat ge ane
čuoggá bajilčállaga ja dakkára loahpas.

Ráhkis Niillas

Buorre eadni

*Sátnejođiheaddji Anne Toril Eriksen Balto (muhto: Anne Toril Eriksen Balto,
sátnejođiheaddji)*

Stuora álgobustáva čállit ásahusaid, organisašuvnnaid, fitnodagaid, servviid ja politihkalaš
bellodagaid, suohkaniid ja gielddaid namaide.

*Dáloniid listu, Girku (ásahussan), Olgešbellodat, Sámediggi (ásahussan), Ráđđehus
(ásahussan), Sámi allaskuvla, UiT Norgga ártalaš universitehta, Davvi-Norgga
universitehtabuohcceviessu, Gáivuona suohkan, Ohcejoga gielda*

Fuomáš: girku (visti), ráđđehus (go lea sáhka vaikko makkár ráđdehusa birra), (Norgga, Ruota
ja Suoma) sámedikkít (geigejedje oktasaš mearkkašumi.)

Fuomáš: Jus ásahusat, fitnodagat ja dakkárat ieža čállet goappašat (dahje buot) osiid stuora
álgobustávain, de galgá goappašat (dahje buot) osiid čállit stuora álgobustávain.

Sámi Instituhtta, Sámi Arkiiva, Risten Ravna Bivtasduodji, Davvi Álbmogiid Guovddáš

Go oaniduvvon nama atnit ásahusa namman, de čállit stuora álgobustávain.

Instituhtta, Arkiiva, Universitehtabuohcciviessu

Ruota Rádio, Sámi Rádio

Kultuvrralaš meassuid, falástallandeaivvademiid ja dakkáriid namaid goappáge oasi dahje buot
osiid čállit dábálaččat stuora álgobustávain.

Deanu Riemut, Olympia Gilvvut, Sámi Grand Prix

Bustáva mii bagadallá dihto hámi, čállit stuorisin.

T-báidi, V-gorut

Unna álgobustávva

Virgenamahusaide, ámmátmahusaide ja dakkáriidda čállit unna álgobustáva.

direktevra Hætta, stáhtaministtar Løfven, presideanta Sanila-Aikio, advokáhtta Somby, gonagas Harald, mánáidáittardeaddji Lindmo

Dalle go dákkár sánit čujuhit ásahusaide eai ge olbmuide, de dat čállojuvvojit stuora álgobustávain.

*Ášši ovddiduvvui Fylkkamánnái. (ásahussii)
vrd. Dohko lei fylkkamánni boahtán. (fylkkamánni ieš)
Ikte mearridii Gonagas stáhtarádis [...] ja odne vuolgá gonagas borjjastit.
Mánáidkonvenšuvnna artihkkala 30 bokte Mánáidáittardeaddjis lea ovddasvástádus
čuovvolit sámi mánáid ja nuoraid vejolašvuođa bealuštit iežaset kultuvrra. (ásahusas)
Konferánsii oassálasttii earret eará mánáidáittardeaddji. (olmmoš)*

Lady, lord, sir, madame ja dakkáriid čállit unna álgobustávain go eai álggat cealkaga.

Go duppalčuoggá maŋnel ii leat iešheanalaš teaksta (váldocealkka), de álggahit dan unna álgobustávain.

*Sámi leavggas leat njeallje ivnni: alit, ruoksat, fiskat ja ruoná.
Son barggai dainna masa buoremusat liikui: sámegiela.*

Historjjálaš dáhpháhusaid, ja historjjálaš ja geologalaš áigodagaid namahusaide bidjat unna álgobustáva.

eváhkkodálvi, nubbi máilmmisoahti dahje 2. máilmmisoahti, jagi 1945 ráfi, ruovdeáigi

Muhto: Go vuosttaš sátni lea namma, de diedusge bidjat dasa stuora álgobustáva.

Knæreda ráfi

Našunalitehtaid, olmmoščearddaid, servviid miellahtuid, elliid, šattuid, vuostáid, beivviid, mánuid, áigodagaid, allabasiid namahusaide čállit unna álgobustávain.

sápmelaččat, suomelaččat, mázelaččat, olmmáivákkat/olmmáivákkihat, anáraččat, kárášjohkalaččat, sosialdemokrátat, camembert, bearjadat, guovvamánnu, beassážit, eappel, beana

Unna álgobustáva bidjat maidái dalle go namahus lea namas bohciidan.

jonssot, olssot, johannesláibi, ubmisámegiella, ohcejohkalaš, ruottelaš, norgalaš, helssetlaš, lestadiánalaččat, lutheránat, lutherlaččat

Muhto: *Kristusa albmáimannanbeaivi*

Latiinnagiela elliid ja šattuid namahusaide bidjat vuosttaš sátnái (soganammii) stuora álgobustáva, ja nubbái (šládjanammii) bidjat unna álgobustáva.

Rubus chamaemrus (luomi), *Rangifer tarandus* (boazu), *Coregonus lavaretus* (čuovža)

Dávddaid ja vigiid namahusaide čállit unna álgobustávain. Go dávdda dahje vigi namahus lea olbmo namas bohciidan, de čállit dan stuora álgobustávain.

gosahat, borasdávda, Alzheimer, Down syndroma

Matematihkalaš namahusain geavahuvvo unnabustávaš.

x-sáhcu, y-čiehkka

3.4 Logut

Nummarat vai bustávat?

Matematihkkateavsttain, busse- ja girdiruktotabeallain, haddelisttuin ja dakkáriin main logut leat deatalaččamusat, logut čállojuvvojit dávjá nummariiguin. Earámállet teavsttaide gustojit čuovvovaš rávvagat:

Loguid gitta logi rádjái čállit dábálaččat bustávaiguin. Čáppagirjjálašvuodas lea dábálaš čállit maidái stuorát loguid bustávaiguin.

Gáffe duldii viđa minuhtas.

Son juoiggai golbma luodi.

Čoahkkin lea Diehtosiidda vuosttaš gearddis.

Guokte goalmádasa olbmui eai leat goassege jurddašange dan.

Dat dáhpáhuvai juo beannot jagi áigi.

Go lea dárkilet loguid birra sáhka, dahje jus livččii vejolaš rehkenastit cuovkaosiiguin, de sáhtta maid smávva loguid čállit nummariiguin.

*Ádjánin 2,5 diimmu. (dahje bealgoalmmát diimmu)
Čáhci duldii 5,3 minuhtas.*

Mađi dárkileabbo háliida leat loguid dáfus, dađi buoret lea čállit loguid nummariiguin. Desimáaloguid čállit danne álo nummariiguin.

398,211

Cuovkkaid čállit nummariiguin, erenoamážit go dárkilvuoda deattuha. Dábálaš ja fásta cuovkkaid sáhtta gal maid bustávaiguin čállit.

*1 ½ dahje beannot
2 ½ dahje bealgoalmmát dahje guokte ja beali
¾ dahje golbma njealjádasa*

Olles logežiid, čuođi, duhát ja miljovvna čállit dávjá bustávaiguin teavsttas.

*Doppe ledje moadde čuođi heakka.
Duhát girkes násttáža ravket.
Sus ii lean go vihttalogi ruvdno.*

Ovttá cealkagis dahje teakstabihtás doalahit ovttá čállinvuogi, válljet loguid dahje bustávaid.

*Mus leat golbma bártni, guoktelogiguda-, njealjenuppeloh- ja guoktenuppelohjahkášaš.
Sii leat 26-, 14- ja 12-jahkásaččat.*

Mihtuid oanádusaid fárrui čállit loguid nummariin. Logu ja oanádusa gaskii guođdit ovttá guoros gaskka.

2 m, 9 kg, 1000 mm, 3 dl, 50 kr

Go mihtu čállá ollásit bustávaiguin, de sáhtta válljet teakstatiippa dahje konteavstta vuodul nummariiguin dahje bustávaiguin čállit logu.

20 ruvno dahje guoktelogi ruvno, 22 mehtera dahje guoktelogiguokte mehtera

Bustávaiguin čállojuvvon logut: oktan vai moaddin sátnin?

Loguid mat leat unnibut go miljovdna, čállit oktan sátnin.

čiežalogigolbma, guoktelogi, vihttagoalmmátlohkái, guoktečuođi, vihttaduhát

Loguid mat leat suoribut go miljovdna, čállit guoktin dahje máŋgan sátnin go bustávaiguin čállit.

logi miljovna, guoktelogi miljárdda

Ruhtabáhpiriidda lea dábálaš čállit loguid oktii, sihkarvuoda dihte.

Vuođđaloguid čállit dábálaččat loguiguin. Jus čállit bustávaiguin, de čállit oktan sátnin.

1852

gávccenuppeloščuođivihhtalogiguokte dahje duhátgávccičuođivihhtalogiguokte

Stuora logut ja desimáalogut

Stuora loguid čállit golbman ja golbman nummarin, olgeš guovllus logadettiin.

8 350 000 hl čáhpesmuorjemáihli

Desimáaloguid čállit seamma ládje ovdalis rihku, muhto rihku maŋnelis čállit buot loguid oktii.

11 240,22450

Njealjesiffarloguid čállit oktii.

1240

9999

Rihkku sirre desimálaid, ja stuora loguid čállit golmmasiffarjoavkun, desimálamearkkas logadettiin.³

1 657 236,132

Loguid main leat njeallje nummara desimálamearkka ovddabealde ja/dahje maŋabealde, čállit oktan.

³ Sihkarvuoda geažil (vai ii sáhte rievdatit loguid) čállet ovdamearkka dihte bálkkut ja dáhádussearvvit) nummarjoavkkuid gaskii čuoggá guoros gaska sadjái. Riikkaidgaskasaš oktavuodas ii leat dat nu buorre, danin go čuokkis dájvja geavahuvvo desimálamearkan.

1321,9823

Tabellaid dáfus lea ráva ahte ovttežat, logežat, čudežat ja nu ain čállojuvvojit vuollálagaid.

4 000 kg bohccobiergu	200 300,27 kr
300 kg luopmánat	18 037,20 kr
30 duolji	<u>8 300,00 kr</u>
Submi	<u>226 637,47 kr</u>

Beaivádeapmi

Beaivádit sáhtta sihke numerálalaččat ja alfanumerálalaččat. Go numerálalaččat beaiváda, de atná dušše nummariid. Jus beaivvi ja/dahje mánu nummar lea vuollel logi, de dan ovddabeallái sáhtta bidjat nulla.

Ohcanáigemearri dievai 3.3.2015.

Oahppojahki álgá 01.08.2016.

Čoahkkin lei 8.–10.6.2014.

Dát dáhpáhuvai 13.10. go mii leimmet aiddo fárren ođđa vissui.⁴

Numerálalaš beaivádeamis (go dušše nummariiguin beaiváda) atnit čuoggáid ná:

6.2.1996

09.01.1995

Dát dáhpáhuvai 13.8.

Alfanumerálalaš beaivádeamis atná sihke bustávaid ja nummariid.

Ohcanáigemearri dievai njukčamánu 3. beaivvi 2015.

Čoahkkin lei geassemánu 8.–10. beivviid 2014.

Oahppojahki álgá borgemánu 1. beaivvi 2016.

Dat dáhpáhuvai golggotmánu 13. beaivvi go mii leimmet aiddo fárren ođđa vissui.

Alfanumerálaš beaivádeamis (go bustávaiguin ja nummariiguin beaiváda) ii galgga guoddit čuoggá.

guovvamánu 6. beaivi

⁴ Ruota- ja engelasgielas ii leat čuokkis mánu nummara maŋábealde diekkár ovdamearkkas. Suoma- ja dárogielas lea čuokkis mánu nummara maŋábealde.

Fuomáš ahte beaivvi nummar ja mánu nummar leat ovdamearkkain ortnetlogut (ortnetadjektiivvat), ja danin daid maŋábeallái čállojuvvo čuokkis. Fuomáš dán guovtti gihpu erohusa: *guovvamánu 15. beaivvi* ja *guovvamánu 15 beaivvi*.

Fuomáš: Beaivádeamis ii galgga atnit finjusázu, ii goallossázu ii ge apostrofa.

Numerálalaš beaivádeamis

Beaivvi ja mánu nummara sáhtta čállit jogo ovttain dahje guvttiin nummariin: 6.2.2014 dahje 06.02.2014.

Vuodđalogu sáhtta maid guvttiin nummariin čállit: 06.02.14.

Movt loguid sojahit

Go loguid čállá nummariiguin, de sojahanhámiid čállimis adnojuvvo duppalčuokkis.

Go vuodđologuide laktá sojahangehčosiid, de čállá logu maŋŋái duppalčuoggá ja dan maŋŋái fas kásusgehčosa. Mánnggaidlogus čállá maid mánnggaidlogu dovddaldaga (*t* dahje *i*).

	ovttaidlohku	mánnggaidlohku
nom.	16 (guhttanuppelohkái)	16: <i>t</i> (guhttanuppelogit)
gen.akk.	16 (guhttanuppelogi)	16: <i>id</i> (guhttanuppelogiid)
ill.	16: <i>i</i> (guhttanuppelohkái)	16: <i>ide</i> (guhttanuppelogiide)
lok.	16: <i>s</i> (guhttanuppelogis)	16: <i>in</i> (guhttanuppelogiin)
kom.	16: <i>in</i> (guhttanuppelogiin)	16: <i>iguin</i> (guhttanuppelogiiguin)
ess.	16: <i>n</i> (guhttanuppelohkin)	

Ortnetloguide (ortnetadjektiivvaide) čállojuvvo čuokkis dušše ovttaidlogu nominatiivahápmái. Ovttaidlogu genetiivvas ja akkusatiivvas čállit duppalčuoggá maŋábeallai *da*. Eará ovttaidlogu hámiin čállit *di* ja kásusgehčosa. Mánnggaidlogu hámiide čállit sihke suorgása *d*, vokála mii lea mánnggaidlogu dovddaldaga ovddabealde (*a* dahje *i*), mánnggaidlogu dovddaldaga (*t* dahje *i*) ja kásusgehčosa.

	ovttaidlohku	mánnggaidlohku
nom.	16. (guhttanuppelogát)	16: <i>dat</i> (guhttanuppelogádat)
gen.	16: <i>da</i> (guhttanuppelogáda)	16: <i>diid</i> (guhttanuppelogádiid)
akk.	16: <i>da</i> (guhttanuppelogáda)	16: <i>diid</i> (guhttanuppelogádiid)
ill.	16: <i>dii</i> (guhttanuppelogádii)	16: <i>diidda</i> (guhttanuppelogádiidda)
lok.	16: <i>dis</i> (guhttanuppelogádis)	16: <i>diin</i> (guhttanuppelogádiin)

kom. 16:diin (guhttanuppelogádiin) 16:diiguin (guhttanuppelogádiiguin)
ess. 16:din (guhttanuppelogádin)

3.5 Goallossáni

Goallossáni ja sátnegihpu erohus

Guokte maŋŋálas sáni ráhkadit goallossáni dalle go dat doibmet cealkagis oktan sátnin. Čielga goallossáni leat dat maid mearusoassin (álgolađasin) lea ovttaidlogu nominatiiva. Go substantiivva dahje adjektiivva ovddabealde lea substantiiva mii lea nominatiivahámmis, de dat guokte sáni ráhkadit ovtta goallossáni ja čállojit oktan sátnin.

*gilvoviehkan, lávllagirji, náhkereaddju; guolleváibmil, diehtoáŋgir, váibmoláđis;
sátnelahkástit, beallebealástallat; beallejámmas, iešguhtege*

Nubbi čielga goallossátnetiipa leat dat maid vuodđooassin (maŋit lađasin) lea adjektiivasuorggádus, ovdamearkka dihte -lágán, -lágáš ja -at-, -ot-, -laš, -saš-loahpasaš suorggádusat mat gáibidit mearusoasi. Dát máksá ahte adjektiivasuorggádus ii birge okto go ii leat vejolaš dadjat **Máret lea vuovttat nieida* dahje **Máhte lea varat olmmoš*.

*čáhppesvarat, dulágán, dutkanvuđot, juohkebeaivválaš, juohkelágáš, oanehisvuovttat
(nieida), ođđalágán, ovtaahkásaš, ovttaamielalaš, seammanammasaš*

Goalmát čielga goallossátnetiipa leat dat maid vuodđooassin lea -beallái/-beallai, -bealde, -beale, -geahčái/-geahčai ja -geahčen ja maid mearusoassin lea earenoamáš galloshápmi mii ii adnojuvvo eará sajiin go dáid vuodđoosiid ovddabealde.

vuolábeallái ~ vulobeallái, boaittobealde, duogábealde, davágeahčái, lulágeahčen

Fuomáš ahte go dáid sániid: *beallái/beallai, bealde, beale, geahčái/geahčai* ja *geahčen* ovddabealde lea genitiivahápmi, de genitiiva lea attribuhtta, ja ovtta dat ráhkadit sátnegihpu ja čállojit guoktin sátnin.

dán beallai, Eanodaga bealde, Ruošša beale (olbmot), Máreha geahčai, min geahčen

Go mearusoassin lea genitiivahápmi dahje adjektiivva attribuhttahápmi, de ii leat álo čielggas leago sáhka goallossánis vai sátnegihpus. Goallossánis lea dábalaččat fásta, tearpmalágán mearkkašupmi mii lea eará go sátnegihpu mearkkašupmi.

*eatnigiella, vrd. eatni giella
Min eatnigiella lea sámegiella.*

Márjjá áhči giella lea sámegiella, muhto su eatni giella fas lea dárogiella.

mánáidgirji, vrd. mánáid girji

Diibmá almmuhuvvojedje ollu ođđa mánáidgirjijt.

Sudno mánáid girjijt leat hiluid háluid miehtá láhti.

ođđabeaivi, vrd. ođđa beaivi

Ođđajagemánu vuosttaš beaivvi gohčodit ođđabeaivin dahje ođđajagebeaivin.

Ihttin lea fas ođđa beaivi.

guhkesbearjadat, vrd. guhkes bearjadat

Jesus russiinárvlejuvvui guhkesbearjadaga.

Mannan bearjadat gal lei oba guhkes bearjadat!

čáhppesmuorji, vrd. čáhppes muorji

Mii čokkiimet sihke joŋaid, sarridiid ja čáhppesmurjiid.

Mat bat dát leat čáhppes murjiid?

Mat eai leat goallossánit

Jus guokte maŋŋálas sáni eai deavdde čielga goallossáni kriteraid (gč. ovdalis), ii ge daid mearkkašumis leat erohus čálložit dal oktan dahje guoktin sátnin, de dat eai dábálaččat leat goallossánit. Ovdamearkka dihte čuovvovaš sátnegihput eai leat goallossánit ii ge daid galgga čállit oktan sátnin

vássán jahki, bálddalasti konjunkšuvdna, árbevirolaš máhttu, oktasaš vásáhus, fágalaš jođiheaddji, njálmmálaš eksámen, alit oahppu, dološ muittut, birra jándora, viđa geardde

Goallossániid čállin

Goallossániid čállit dábálaččat oktan sátnin sázuid ja gaskkaid haga.

bohccobiergu, boarrásiidsiida, viehkanskuovva, ođđajahki, dáppeolmmoš, golmmamánnošaš, guovttegielat, njealjejuvllat

Goallossánit čállojuvvojit oktan sátnin maiddá dalle go dat leat ráhkaduvvon eanet go guovtti oasis.

boazodoalloguovlu, mánáidgárdeoahpaheaddjioahppu, viđajagibeaivi, bargoaigešiehtadus, suohkulanborgemiesenáhkki, guovtteolbmolatnja

Cealkaga sisdoallu sáhtta rievdat ollásit jus goallossáni oasit čállojuvvojit sierra, veardit ovdamearkka dihte čuovvovaš cealkagiid:

Elle lea dollagáttis.

Elle lea dolla gáttis.

Boazopolitiija lea váidán njealjejuvllateaiggáda gii galgá leat luoikan fievrru iežas áddjubii.

Boazopolitiija lea váidán njealjejuvllat eaiggáda gii galgá leat luoikan fievrru iežas áddjubii.

Máhte osttii bárdnásis ođđa mánáid-CD.

Máhte osttii bárdnásis ođđa mánáid CD.

Goallossáhu goallossáni osiid gaskkas

Goallossáni osiid gaskii čállit goallossázu dalle go:

- mearussoassi dahje vuodđooassi lea namma⁵

Davvi-Ruotta, Gaska-Amerihkká, Lulli-Sápmi, Máttá-Várjjat, Deanu-mátki, Nordlys-valášstallansearvi, Rimi-gávpi, Máhte-riehpu, Risten-áhkku, Ávvir-aviisa, Dieđut-ráidu, Giellačállosat-girji, Sámis-bláđđi, Singer-goarrunmašiidna, Máhte-lágán

- mearussoassi dahje vuodđooassi lea nummar, bustávva, sátni, oanádus dahje eará giellaávnas

25-jahkásaš (vrd. viđajahkásaš), 1960-jagit, 2010-lohku, 50-jagibeaivi, 1.-giella (buoret: vuosttašgiella), 1.-konsuleanta (buoret: vuosttaškonsuleanta)⁶, A4-sturrod, b-čuokkis, D-vitamiidna, EU-riika, g-bustávva, s-geažus, cd-čuojanas (dahje CD-čuojanas), ISBN-nummar, hiv-infekšuvdna (dahje HIV-infekšuvdna), MM-gilvvut, tv-eahket (dahje TV-eahket), beavdi-sátni, boahtit-vearba, našuvdna-doaba

- goallossátni lea ng. bálddalasti (kopulatiiva) goallossátni man osiid gaskii sáhtášii lasihit ja-konjunkšuvna

dulka-jorgaleaddji (dulka-jorgaleaddji lea sihke dulka ja jorgaleaddji.)
sámi-ruota (sátnegirji) (sámi-ruota sátnegirjiis leat sihke sámi ja ruota sátni.)

⁵ Vrd. *deanufanas, gáivuongákti*

⁶ Fuomáš ahte dán sáni ii sáhte čállit ná: *1.konsuleanta dahje ná: *1. konsuleanta. Vrd. *Sámi allaskuvlla vuosttaškonsuleanta Ánte Hætta* (Ánte Hætta virgenamahu lea vuosttaškonsuleanta) ja *Sámi allaskuvlla vuosttaš konsuleanta Ánte Hætta* (Ánte Hætta lei Sámi allaskuvlla buot vuosttamuš konsuleanta).

Fuomáš: Dákkár dáhpáhusain ii galgga goallossáni osiid gaskkas atnit finjusázu (/) danne go finjusáhcu máksá 'dahje'. Ovdamearkka dihte *dulka/jorgaleaddji* máksá 'dulka dahje jorgaleaddji'.

- goallostit guokte dahje eanet goallossániid oktan sátnin. Go goallostit sániid main lea oktasaš vuodđooassi, de maŋit goallossáni čállit olles hámis. Vuosttaš goallossáni vuodđooasi sadjái čállit goallossáhcu. Go goallostit guokte dahje eanet goallossániid main lea oktasaš mearusoassi, de vuosttaš goallossáni čállit olles hámis ja nuppi sánis čállit dušše vuodđooasi ja dan ovddabeallái bidjat goallossázu.

<i>mánáidskuvla + nuoraidskuvla</i>	> <i>mánáid- ja nuoraidskuvla</i>
<i>sámeagiella + suomagiella + ruotagiella</i>	> <i>sáme-, suoma- ja ruotagiella</i>
<i>sámebártnit + sámenieiddat</i>	> <i>sámebártnit ja -nieiddat</i>
<i>jienastanvuoigatvuohta</i>	> <i>jienastanvuoigatvuohta ja</i>
<i>jienastangeatnegasvuohta</i>	<i>-geatnegasvuohta</i>

Fuomáš: Ná ii sáhte goallostit: **mánáid- ja nuoraid gárvodanvuogit* danne go *mánáid gárvodanvuogit* ja *nuoraid gárvodanvuogit* eai leat goallossánit, muhto sátnegihput. Dáid sániid sáhtá baicca ovttaštáhtit ná: *mánáid ja nuoraid gárvodanvuogit*.

- go nubbin oassin (dábálaččat mearusoassin) lea eará giela (amaslágán) sátni, dahje vearbahápmi *ii*

<i>sioux-indiána</i>	<i>ii-imperatiiva</i> ⁷
<i>čuoigan-cup</i>	<i>pop-joavku</i>

Guoros gaska goallossázu buohta

Goallossázu goappáge beallái ii dábálaččat guđđojuvvo guoros gaska. Dan dihte ii galgga čállit ná: **Risten -áhku*, **Gaska- Amerihká*, **25 - jahkásaš*, **sáme - ja dárogiella*.

Go mearusoassin lea sátnegihppu, de mearusoasi ja goallossázu gaskii guoddit ovtta guoros gaska.

Muitalus sámiid birra -girji, *Min Áigi -aviisa*, *Duolva Duottar -joavku*, *Boeing 737 -girdi*, *New Yorka -mátki*, *Mercedes Benz -biilamearka*, *ad hoc -lávdegoddi*, *Paulus Utsi -áššedovdi*, *Thor Frette -rohki*, *Ánde Máhte -riehpu*⁸, *Áne Máret -muottá*⁹

⁷ Goallossánit maid álggus lea *ii*, leat dábálaččat tearpmat. Dat eai leat nu vuohkkasat, ja jus lea vejolaš, de daid berre garvit.

⁸ Dán nama galggašii rávvagiid mielde čállit ná: *Ánde-Máhte*, ja dalle olles gihpu čálášii ná: *Ánde-Máhte-riehpu*.

Go mearusoassin lea sátnegihppu mii lea goallostuvvon sázuin, de mearusoasi ja vuodđoasi gaskii ii galgga guodđit gaskka.

Juho-Niillas-rohkki
Elle-Márjá-áhku
*eadni-mánná-gaskavuohhta*¹⁰
15–20-jahkásaš

Laktapartihkkalat

Laktapartihkkalat eai birge iehčaneaset, almmá nuppi sáni haga. Dat leat álo eará sáni geažis dahje maŋabealde. Laktapartihkal muittuha sátnegiaži danin go laktása guoibme- dahje guoddinsátnái. Das ii leat dábálaččat sátnedeaddu.

Leagoson dát riekta?
Lea go son dát riekta?

Manai go Ánte?
Manaigo Ánte?

Sámegeiela laktapartihkkalat leat erenoamážit:

-ba/-bai/-ban/-bas/-bat
-be
-din/-den
-ge/-gin/-gen
-ges/-gis
-go/-goi/-gon/-gos/-got
-gol/-gul
-han
-hal
-man
-mat
-mis
-nai
-rat (-rahkan)
-s (hárve akto, dábálaččat jearranpartihkkala maŋis)
-son

Fuomáš: Go-partihkkala sáhtta čállit oktii dahje sierra ovddabeale sániin, muhto go-konjunkšuvnna čállit álo sierra.

⁹ Dán nama galggašii maid rávvagiid mielde čállit ná: Ánne-Máret, ja dalle olles gihpu čálášii ná: Ánne-Máret-muottá.

¹⁰ Fuomáš ahte dákkár goallossáni livččii vuohkkaseabbo čállit sátnegihppun: *eatni ja máná gaskavuohhta*. Dákkár goallossánit adnojuvvojit dábálaččat dušše dalle go dat leat tearpmat.

Dallego don juo bohtet?
 Dalle go don juo bohtet?
 Dalle go mun bohten, lei mihá dálki.

Ánte lea boarráseabbo go Risten.
 Boarráseabbogo dat leage go Risten?
 Boarráseabbo go dat lea ge go Risten?

Dáid sániid nappo čállit oktan sátnin oahppogirjjiide:

Muhtun leksemaide gullá laktapartihkal earutkeahtes oassin. Dakkár leksemain laktapartihkkala ii sáhte čállit sierra.

<i>alddáge</i>	<i>iešguhtege</i>
<i>almmatge</i>	<i>iešguhtenai</i>
<i>áibbasrat</i>	<i>jisgo</i>
<i>álgage</i>	<i>joksege</i>
<i>birrat</i>	<i>josgo/jusgo</i>
<i>buotrat/buotrahkan</i>	<i>juobe/juoba/joba</i>
<i>dahjerat</i>	<i>juogage</i>
<i>dahtai/datnai</i>	<i>juogo/jogo</i>
<i>dakkárga/dákkárga</i>	<i>juoidáge</i>
<i>dattetge</i>	<i>jusgo</i>
<i>dállái</i>	<i>lahkage</i>
<i>dieđusge</i>	<i>mahkkege/ mahkige</i>
<i>diehttelasge</i>	<i>maidba</i>
<i>eisege</i>	<i>maide(ge)</i>
<i>giiat</i>	<i>makkárašge</i>
<i>giige</i>	<i>makkárga</i>
<i>goabbat</i>	<i>makkárnai</i>
<i>goabbáge</i>	<i>mallesge</i>
<i>goabbánai</i>	<i>maninge</i>
<i>goabbeliige</i>	<i>mannege</i>
<i>goabbelisge</i>	<i>masage</i>
<i>goabbilge</i>	<i>mastige/mastege</i>
<i>goalge</i>	<i>matge</i>
<i>goappásge</i>	<i>miige/ mihkkege</i>
<i>goappilge</i>	<i>miijai</i>
<i>goapposge</i>	<i>moge</i>
<i>goasge</i>	<i>moktege</i>
<i>goasnai</i>	<i>movtge</i>
<i>goassege</i>	<i>naba/nabai/nabe</i>
<i>goitge, goittotge</i>	<i>nago</i>
<i>gokkoge</i>	<i>nuba/nube</i>
<i>gokkonai</i>	<i>obanassiige/obanassii(ge)</i>
<i>goktege</i>	<i>obarat</i>
<i>gopposge</i>	<i>oktage</i>

<i>gosage</i>	<i>ollenge</i>
<i>gosanai</i>	<i>ollurat</i>
<i>gosge</i>	<i>oppanassii(ge)</i>
<i>gosnai</i>	<i>opparat</i>
<i>gostege/gostige</i>	<i>suige</i>
<i>guhtege</i>	<i>uhcimusge</i>
<i>guhtemušge</i>	<i>unnimusge</i>
<i>guhtenai</i>	<i>veaháge</i>
<i>huirat</i>	<i>veahášge</i>

Jearranpartihkkalat

Muhtomin láhppo jearranpartihkal go:

Movt ii heive čállit:

Vulge moai ihttin?

Vuogas giella:

Vulge go moai ihttin?

4 Oanádusat

Iniálaoanádusain eat ane guoros gaskka.

NATO, NRK, ON, SVT,

Dábálaš teavsttas berre garvit dárbbášmeahttun oanádusaid, ja earenoamážit čáppagirjjaláš teavsttain oanádusat eai báljo geavahuvvo ge.

*Jus ovdamearkka dihte biila billahuvvá, de šaddá vázzit.
Mii osttiimet earret eará láibbi ja mielkki meahccái mield.
Viessu mávssii 650 000 ruvnno.*

Tabeallain, listtuin ja eará oktavuodain main lea unnán sadji, sáhtta atnit oanádusaid. Oanádusat galget leat nu oanehaččat go vejolaš.

Leat mánnggalágán oanádusat. Boatkaoanádusain, goallossániid oanádusain, sátnegihpuid oanádusain ja seaguhusoanádusain lea čuokkis. Vahkkobeivviid boatkaoanádusain gal ii geavahuvvo čuokkis. Čoahkkeoanádusain ii leat dábálaččat čuokkis.

Boatkaoanádusain lea sáni loahppa guđđojuvvon čálekeahtá.

oahp. (oahpaheaddji), *prep.* (preposišuvdna), *ill.* (illatiiva), *s.* (siidu), *su.* (sullii), *dep.* (departemeanta), *dii.* (diibmu)

Goallossániid oanádusain čállojuvvojit dušše álgoasit. Go goallossáni oanida, de ii galgga leat gaska vuosttaš čuoggá manjis.

oss.jođ. (ossodatjodiheaddji), *ml.* (mánngaidlohku), *dii.oahp.* (diibmooahpaheaddji)

Goallossániid oanádusain gaskkain eat ane guoros gaskka.

st.dieđ. < *Stuorradiggedieđáhus* (goallossátni)

Sátnegihpuid oanádusain leat dušše sániid álgobustávat mielde.

omd. (ovdamearkka dihte), *ded.* (dahje eará dakkár) *ee.* (earret eará)

Sátnegihpuid oanádusain gaskkain eat ane guoros gaskka.

ped.jođ. < *pedagogalaš jođiheaddji* (sátnegihppu)

Seaguhusoanádusain sáhttit gohčodit dakkáriid main lea sáni álgobustávva ja vel okta dahje eanet bustávat (dávjjimusat konsonánttat).

vrđ. (veardit), *gč.* (geahča), *om.* (ovdamearkan)

Čoahkkeoanádusain leat sáni álgo- ja loahppabustávat merkejuvvon.

dr (doavttir), *bto* (brutto), *nto* (netto), *rbl* (rubel), *Hz* (hertz), *kto* (konto), *ktonr* (kontonummir)

Vuođđoávdnasiid, mihtu ja deattu ja ruhtaovttadagaid oanádusain ii galgga leat čuokkis.

Vuođđoávdnasat dego	<i>Na</i> (natrium), <i>He</i> (helium)
Mihtut dego	<i>mm</i> (millimehter), <i>km</i> (kilomehter), <i>cm</i> (centimehter)
Deaddu	<i>kg</i> (kilográmma), <i>t</i> (tonna)
Ruhtaovttadagat dego	<i>kr</i> (ruvdno), <i>e</i> (euro), <i>c</i> (sente), <i>NOK</i> (Norgga ruvdno), <i>SEK</i> (Ruota ruvdno)

Oanádusat ja mearkkat lohkkokit sátnin, ja danin bidjat guoros gaskka oanádusaid ja gullevaš nummara gaskii.

13 m, 30 min., 11 s, 65 km, 75 g, 65 kg, 12 t, 10 kW, 40 W, 10 A, 12 V, 80 dB, 11 Hz, 75 %, § 14, 34. §, dii. 03.00, 25 \$, 14 £ ja 40 €

Initiálaoanádusat ja akronymat

Initiálaoanádusas (álgobustávvaonádusas) leat sániid dahje sátneosiid álgobustávat. Initiálaoanádusaide ii biddjo čuokkis.

ON (Ovttastuvvan našuvnnat)
SPR (Sámi Parlamentaralaš Ráddi)
SGS (Suoma Sámiid Guovddášsearvi)
NBR (Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi)
RSÄ (Riikkasearvi Sámi Ätnam)
NSR (Norgga Sámiid Riikkasearvi)
OS (oasussearvi)

Muhtin initiálaoanádusat geavahuvvojit dušše čálalaš hápmin, muhto lohkamis geavahuvvojit dievaslaš hámit.

BT (Boares Testameanta)
SA (Sámi allaskuvla)
SD (Sámediggi)
SDÁ (Sámi diedalaš áigečála)

Muhtun initiálaoanádusaid sáhhtá čállit juogo unnabustávaiguin dahje stuorabustávaiguin. Dákkár oanádusat eai leat dábálaččat namat.

PC dahje *pc*, *EKG* dahje *ekg*, *TV* dahje *tv*, *CD* dahje *cd*

Go dákkár oanádusa sojaha, de lea vuohkkaseabbo atnit stuorabustávaidd.

PC:in, *EKG:i*, *TV:s*, *CD:t*

Oanádusaid maid lohkat oktan sátnin, eat ge stáve bustávaidd mielde, gohčodit akronyman dahje oanádussátnin. Daid sáhhtá čállit stuora álgobustávain ja muđui unnabustávaiguin, dahje dušše stuorabustávaiguin.

Unesco/UNESCO, *Nato/NATO*

Muhtun riikkaidgaskasaš oanádusain leat stuorabustávat ja unnabustávat seahkálaga, ii ge dáin oanádusain leat čuokkis loahpas.

dB, *pH*, *MHz*, *kHz*

Riikkaidgaskasaš oanádusaid main stuorabustávat ja unnabustávat čállojuvvojit seahkálaga, gal čállit unna álgobustávain vel čuoggá maŋábeallái nai (cealkaga álggus).

Dutkit leat mihtidan min juhkančázi. pH-dássi lei beare allat.

Iniálaoanádusaid ja akronymaid sojaheapmi

Iniálaoanádusaide lasihuvvo duppalčuokkis ja kásusgeažus. Mánnggaidlogu hámiide lasihuvvo maiddá mánnggaidlogu dovddaldat.

	ovttaidlohku	mánnggaidlohku
nom.	<i>PC</i>	<i>PC:t</i>
gen.-akk.	<i>PC</i>	<i>PC:id</i>
ill.	<i>PC:i</i>	<i>PC:ide</i>
lok.	<i>PC:s</i>	<i>PC:in</i>
kom.	<i>PC:in</i>	<i>PC:iguin</i>
ess.	<i>PC:n</i>	

nom.	<i>NATO</i>
gen.-akk.	<i>NATO</i>
ill.	<i>NATO:i</i>
lok.	<i>NATO:s</i>
kom.	<i>NATO:in</i>
ess.	<i>NATO:n</i>

Eará gielaid iniálaoanádusat

Jus sámegillii ii leat vástideaddji oanádus sajáiduvvan, de doalahuvvo álgogiela oanádus. Teavsttas sáhtá čilget sámegillii mii dat lea oanádusaid.

NAF (Norgga biilaeigggádiid searvi)
IMDi (Searvadahttin ja šláddjivuodadirektoráhta)
Kela (Álbmotealáhatlágádus)
NAV (Norgga bargo- ja čálgohálddahus)
SR (Sveriges Radio)
STT (Suomen Tietotoimisto)
USA (United States of America)

4.1 DÁVJÁ GEAVAHUVVON OANÁDUSAT

Dás leat oanádusat mat eanemusat adnojit davvisámegielas.

A ampera
abstr. abstrákta
adv. advokáhtta
affekt. affektiivva
ašg. anárašgiella
anat. anatomiija
art. artihkkal
ásg. áhkkilsámegiella
b. beaivi
bb. bajábealde
bb. borranbaste
bc. bálkáceahkki
be bearjadat
bfr Belgia franc
biol. biologiija
BNB brutto nášunalbuvtta
bot. botanihkka
bsg. bihtánsámegiella
BT Boares Testameanta
bto brutto
°C celsiusgráda
c/o care off = orrume soapmása luhtte
cal. kaloriija
cd ~ *CD* compact disk
cg centigrámma
cl centilittar
cm centimehter
čuovv. čuovvovaš
D davvi
d. dahje
d. dearvvuođat
dáb. dábálaš
dár. dárogiella
dB desibel
db. deadjabaste
ded. dahje eará dakkár/dakkárat
Dep departemeanta (boastačujuhusain)
dem. demonstratiiva; deminutiiva
dept. departemeanta
dg desigrámma
di disdat
dii. diibmu
dj. dán jagi

dir. direktevra
Dkr Dánmárkku ruvdno
DKK Dánmárkku ruvdno
dl desilittar
dm desimehter
doaimm. doaimmaheaddji
dr doavttir
drsg. dárjjesámegiella
dsg. davvisámegiella
du duorastat
duod. duodaštus
eaŋg. eaŋgalasgiella
ee. earret eará
ekg ~ *EKG* elektrokardiogramma
eng. engelasgiella
euf. eufemisttalaš
eur. eurohpálaš
°F Fahrenheit-gráda
fig. figuratiiva
FIM Suoma máрки
FM frekveansamudden
fr. fránskkagiella
fr Fránkriikka franc
fuom. fuomáš
g gramma
g. gáhtta
ga gaskavahkku
gaskab. gaskaboddosaš; gaskabeaivi
gč. geahča
geogr. geográfalaš
geom. geometriija
gl.res. gonagaslaš resolušuvdna
gm. gaskamearálaš
govv. govvideaddji
gsg. gielddasámegiella
hg hektogramma
hhus hálldahus
hl hektolittar
Hz hertz
ing. ingenevra
instr. instruktiiva
ISBN girjji internationála standárdanummar
ISSN áigečállaga internationála standárdanummar

J joule
j jahki
j. jápmán
jd. ja dakkár/dakkárat
je. ja eará
jed. ja eará dakkár(at)
jna. ja nu ain
jnr journalnummar
jr junior, nuorat
jsg. julevsámegiella
jur. juridihkalaš
K Kelvin-gráda
kand. kandidáhtta
kap. kapihtal
kard. kardinálanumerála, vuodđolohku
kat. kataloga; katolalaš; kategoriija
kB kilobyte
kg kilográmma, kilo
kl. klássa
km kilomehter
km/dii. ~ *km/h* kilomehtera diimmus
konkr. konkrehta
korr. korrektuvra
kr kruvdno, ruvdno
KS kommandihttasearvi
kV kilovolta
kVA kilovoltampere
kW kilowatt
kWh kilowattdiibmu
l littar
L lulli
lab. laboratorijja
lá lávvordat, lávvardat
lád. lassíárvodivat
lat. latiinnagiella, láhtengiella
lingv. lingvistihkka
log. logaritma
lsd ~ *LSD* lysergasivradietylamiida
lsg lullisámegiella
M máddi
m mehter
m² njealjahasmehter
ma maŋŋebárga

má mánnodat
mat. matematihkka
matem. matematihkka
MB megabyte
med. medisiidna
mmb. mehtera meara bajábealde
mg milligrámma
MHz megahertz
milj. miljovdna
min. minuhtta, minukta
miner. minerála
mk márkki
m.Kr. maŋŋel Kristusa
ml millilittar
mm millimehter
mrd. miljárda
MS mohtorskiipa
msg. máttasámegiella
mus. musihkka
mV millivolt
MW megawatt
mW milliwatt
N Newton
N nuorta
N Norga
nam. namalassii
NN nomen nescio = namahus go olbmo namma ii namuhuvvo
Nkr Norgga ruvdno
NOK Norgga ruvdno
neg. negatiiva
ng. nu gohčoduvvon
nr nummar
nto netto
num. numerála, lohkosátni
O oarji
od.prp. odeldiggeproposišuvdna
o.Kr. ovdal Kristusa
om. ovdamearkan
omd. ovdamearkka dihte
ON Ovtastuvvan našuvnnat
op. opus
OS oasussearvi
oss. ossodat

oss.jod. ossodatjodiheaddji
OT Odda Testameanta
p. persovdna
par. paragrafa
Pb. poastaboksa
pc ~ PC persovnnalaš dihtor
pers. persovdna
pH pondus hydrogenii = suvrodadassi
pos. positiiva
p.r. poste restante
ps ~ PS postskriptum = manilčála
pst. proseanta
psyk. psykologijja
pta pesetas
R Ruotta
r. rieádan
rieg. rieádan
ráđđ. ráđđehus
rbl rubel
reg. registtár; registrerejuvvon
reg.nr registtarnummár
rek. rekommanderejuvvon
rel. religiovdna
relat. relatiiva
relig. religiovdna
res. resolušuvdna
rs registrerejuvvon searvi
ruot. ruotagiella
s sekunda
S Suopma
s. siidu
SAÁO skuvlaastoáiggeortnet
sá sámegiella
sám. sámegiella
sápm. sápmelaš
sch Nuortariikka schillet
sek sekunda
SEK Ruota ruvdno
sfr Šveicca franc
siviling. sivilingenevra
skand. skandináválaš
so sotnabeaivi
sos. sosiála; sosialista, socialisttalaš

sos.dem. sosiálademokráhta(laš)
SS steamship, dämpaskiipa
st. stašuvdna
St. (S:t, St) bassi
st.died. stuoradiggediedáhus
st.prp. stuoradiggeproposišuvdna
stip. stipendiáhtta
stud. studeanta
su. sullii
suom. suomagiella
t tonna
tab. tabealla
tb. teadjabaste
tekn. tehnikka
temp. temperatuvra; temporála
tii. tiibma
tlf. telefodna
tlg. telegrámma
tv ~ TV televišuvdna
usg ubmisámegiella
V volt
vol. volum
vrđ. veardit
vást. vástádus
vulg. vulgára
W watt
yd yard

Girjjálašvuohta

- Magga, Ole Henrik (1990): Gielladikšun. Sámi Allaskuvla (s a).
- Guttorm, Helander, Kemi (1993): Muhtun giellagažaldagat. SOR.
- Nickel, Klaus Peter (1990): Samisk grammatikk. Universitetsforlaget.
- Nystad, Kristine, Eira Inger M. G (1994): Lærebøker for samiske elever. SOR.
- Oahppogirjegiehtačállosat, SOR
- Kåven, Jernsletten, Nordal, Eira, Solbakk(1995): Sámi - dárut sátnegirji. Davvi Girji OS.
- Sámi giellaráđi Gielladieđut.
- Vinje, Finn-Erik (1972)(1996): Skriveregler. Aschehoug.
- Pope/Sara (1996): Eatnigiella - giellaoahpu váldogirji, 268. ja čs. Davvi Girji OS.
- Itkonen, Terho (2000): Uusi kielipäsi, 16. s. ja čs. Helsinki: Tammi.
- Nickel, Klaus Peter, Sammallahti, Pekka (2011): Nordsamisk grammatikk. Davvi Girji AS